

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**KRITIČKO-PEDAGOŠKO ČITANJE DINKA ŠIMUNOVIĆA
RODNA ANALIZA ODABRANIH PRIPOVIJETKI**

Diplomski rad

Elizabeta Kovačić

Zagreb, 2016.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Odsjek za pedagogiju

**KRITIČKO-PEDAGOŠKO ČITANJE DINKA ŠIMUNOVIĆA
RODNA ANALIZA ODABRANIH PRIPOVIJETKI**

Diplomski rad

Elizabeta Kovačić

Mentor: prof. dr. sc. Vinko Brešić

Komentorica: doc. dr. sc. Marija Bartulović

Zagreb, 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Društvenopovijesni kontekst.....	2
2.1. Žene u svijetu na prijelazu 19. i 20. stoljeća.....	2
2.2. Položaj žena na području današnje Hrvatske na prijelazu 19. i 20. stoljeća.....	3
2.3. Feminizam i ženski pokreti.....	5
2.3.1. Prvi val feminizma.....	6
2.3.2. Drugi val feminizma.....	7
2.3.3. Treći val feminizma.....	7
2.4. Feminističko obrazovanje.....	8
2.4.1. Rod i obrazovanje danas.....	9
2.5. Dinko Šimunović – život i djelo.....	12
3. Metodologija istraživanja.....	14
3.1. Problem i cilj istraživanja.....	14
3.2. Uzorak.....	15
3.2.1. <i>Muljika</i>	15
3.2.2. <i>Duga</i>	15
3.2.3. <i>Alkar</i>	16
3.2.4. <i>Rudica</i>	17
3.2.5. <i>Ljubav</i>	18
3.2.6. <i>Demo</i>	18
3.3. Postupak istraživanja.....	19
3.3.1. Analitički okvir za rodno čitanje.....	19
3.3.1.1. Diskriminacija.....	21
3.3.1.2. Moć.....	21
3.3.1.3. Dominacija.....	22
3.3.1.4. Emancipacija.....	23
3.3.1.5. Društvena nejednakost.....	24
3.3.1.6. Spolni i rodni identitet.....	25
3.3.2. Motivi koji upućuju na rodnu problematiku.....	26
3.3.2.1. Opis likova.....	26
3.3.2.2. Odgoj.....	28
3.3.2.3. Odnos s bračnim partnerom/icom ili zaručnikom/icom.....	29

3.3.2.4. Odnos sa zajednicom.....	30
3.3.2.5. Tragičan kraj.....	31
3.3.2.6. Kajanje i žaljenje.....	33
3.4. Rezultati.....	34
3.4.1. Opis likova i rodni identitet.....	34
3.4.2. Odgoj i diskriminacija.....	35
3.4.3. Moć i dominacija.....	35
3.4.4. Emancipacija.....	36
3.4.5. Odnos s bračnim partnerom/icom ili zaručnikom/icom.....	36
3.4.6. Odnos sa zajednicom i društvena nejednakost.....	37
3.4.7. Tragičan kraj i kajanje.....	37
3.5. Prijedlog nastavne jedinice.....	40
4. Zaključak.....	43
5. Literatura.....	45
6. Životopis.....	48

KRITIČKO-PEDAGOŠKO ČITANJE DINKA ŠIMUNOVIĆA

RODNA ANALIZA ODABRANIH PRIPOVIJETKI

Sažetak

Ovaj rad se bavi rodnom analizom odabranih pripovijetki Dinka Šimunovića. Cilj istraživanja je ustvrditi nastoji li Šimunović svojim pripovijetkama mijenjati stavove čitatelja vezano za rodnu nejednakost i neravnopravnost žena i muškaraca u društvu te otkriti kako se dobivene spoznaje mogu upotrijebiti u nastavi. Analizirano je šest pripovijetki, a to su *Muljika*, *Duga*, *Alkar*, *Rudica*, *Ljubav* i *Demo*. Analitički okvir razrađen u svrhu istraživanja sastoji se od odabranih kritičko-pedagoških pojmova. To su pojmovi diskriminacije, emancipacije, moći, dominacije, društvene nejednakosti te spolnog i rodnog identiteta. Osim toga, izdvojeni su i određeni motivi koji se ponavljaju u pripovijetkama i time pomažu u isticanju rodne problematike, kao što su odgoj, odnos likova sa zajednicom, tragičan kraj i slično. Rezultati istraživanja govore da je Šimunović zaista kritički gledao na rodnu nejednakost i to je pokazao u svojim pripovijetkama. To možemo vidjeti u opisima likova koji dovode u pitanje biološku podlogu patrijarhata, u suosjećanju koje kod čitatelja izaziva diskriminacija žena, u kajanju likova koji su nepravedno postupali prema drugima samo zbog njihove spolne pripadnosti itd. Na temelju dobivenih rezultata u radu je predstavljen i prijedlog nastavne jedinice koja bi obrađivala rodnu problematiku u Šimunovićevoj pripovijetki *Muljika*. Nastavna jedinica predstavljena je uz pomoć čitanke za treći razred gimnazije, ali su dodani i prijedlozi i pitanja kojih nema u čitanci, a koji bi bili korisni za obradu rodne problematike.

Ključne riječi: Dinko Šimunović, rodna analiza, obrazovanje za rodnu jednakost

Abstract

This thesis deals with gender analysis of selected stories by Dinko Šimunović. The aim of the study is to assess whether Šimunović tends to change his readers' attitudes related to gender inequality of women and men in society and also to discover how this obtained information can be used in teaching. A total of six short stories are chosen for the analysis, and these are *Muljika*, *Duga*, *Alkar*, *Rudica*, *Ljubav* and *Demo*. The analytical framework developed for the purpose of the research consists of selected critical and pedagogical concepts. These are concepts of discrimination, emancipation, power, domination, social inequality as well as sexual and gender identity. In addition, we have identified recurring motifs in the stories and thereby assist in highlighting gender issues, such as education, characters' relationship with their community, tragic end, et cetera. The results of the analysis show that Šimunović really did critically look at gender inequality and this is demonstrated in his short stories. This can be seen in the descriptions of the characters who question the biological foundation of patriarchy; the compassion that discrimination against women causes in the reader; in the feelings of remorse experienced by characters who treated others unjustly because of their sex and so on. Based on the given results, we also include a proposal teaching unit in the thesis which deals with gender issues in Šimunović's *Muljika*. The teaching unit is presented with the help of a third year high school reader, but also suggestions and questions, that are not in the reader but were found to be useful when dealing with gender issues, were added to the unit.

Keywords: Dinko Šimunović, gender analysis, education for gender equality

1. Uvod

Kada razmislimo o razlikama između žena i muškaraca koje se ne tiču samog spola, primijetiti ćemo da se muškarci i žene drugačije odijevaju, obavljaju različite poslove, dječaci i djevojčice drugačije se odgajaju. I takve su razlike dovoljne da nekoga obilježe i promijene njegov ili njezin životni put. A što je tek bilo u prošlosti kada su žene imale mnogo manja prava nego sada? Kakve su bile njihove mogućnosti?

Na prijelazu 19. i 20. stoljeća žene u svijetu borile su se za svoja prava, a u Dalmatinskoj zagori živio je Dinko Šimunović, književnik koji je uočio problem neravnopravnosti žena i muškaraca i tim se problemom povremeno bavio u svojim djelima. Posebnu je pažnju posvećivao ženskim likovima i one su često nosioci radnje u njegovim pripovijetkama (Nemec, 2001, usp. 98). Ovim će se radom nastojati dokazati da je Šimunović kritički gledao na patrijarhalni poredak te je svojim pripovijetkama nastojao skrenuti pažnju na rodnu nejednakost i potaknuti na promjenu. Motivacija za rad bila mi je želja za bavljenjem problemima roda i neravnopravnosti žena i muškaraca, jer su ti problemi i danas vrlo aktualni. Željela sam i proučavati djela hrvatske književnosti koja se bave tim problemima, a Šimunovićeve pripovijetke činile su mi se idealnima za to.

U radu će se najprije reći nešto o društvenopovijesnom kontekstu u kojem su pripovijetke nastale, o položaju žena u svijetu i Hrvatskoj, feminizmu i ženskim pokretima, feminističkom obrazovanju i na kraju o životu i djelu Dinka Šimunovića. Zatim će se postaviti problem i cilj istraživanja te navesti pripovijetke koje će biti obuhvaćene istraživanjem. Analiza pripovijetki provest će se pomoću u tu svrhu razrađenog analitičkog okvira, koji čine odabrani kritičko-pedagoški pojmovi i motivi koji se više puta javljaju u pripovijetkama, a upućuju na kritiku rodne nejednakosti. Na kraju će se iznijeti rezultati istraživanja i prijedlog kako dobiveni rezultati mogu biti iskorišteni u nastavi hrvatskoga jezika kada se obrađuje jedno od Šimunovićevih djela.

Područje pedagogije kojem u širem smislu pripada ova tema je seksualna pedagogija, „disciplina pedagogije koja istražuje i znanstveno razmatra seksualnu socijalizaciju i intencionalni odgojni utjecaj na ljudsku seksualnost.“ (Sielert, 2005, 15) U užem smislu ovaj rad možemo promatrati kao prilog obrazovanju za rodnu jednakost. „Koncept rodne jednakosti polazi od toga da su sva ljudska bića slobodna razvijati osobne sposobnosti i činiti izbore bez ograničenja postavljenih zadanim rodnim ulogama“ (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, 74). Dakle, ovaj je rad koristan za pedagošku praksu jer problematizira rodnu nejednakost, koja čitavo stoljeće nakon Šimunovićevih djela i dalje postoji. Budući da

su Šimunovićeve pripovijetke dio nastavnog programa, nastavnici će učenicima moći skrenuti pažnju na poruku njegovih pripovijetki, potaknuti ih da preispitaju rodnu nejednakost koju i sami doživljavaju i po mogućnosti potaknuti promjenu.

Prije svega, treba obrazložiti zašto se u ovom radu koristimo upravo terminom pripovijetke. „Šimunovićeve kraće prozne oblike doista je teško žanrovski odrediti zbog njihovih izrazito fluidnih strukturnih osobitosti, ali i nekih teorijskih nedosljednosti u novijoj književnoj znanosti. Oni su često na razmeđu onih žanrova koje teoretičari običavaju zvati pripovijetkom, crticom, novelom, pripovijesti, kraćim romanom.“ (Detoni Dujmić, 1991, 24) Pripovijetka (ili pripovijest) označava proznu vrstu srednje dužine, proznu vrstu dužu od novele i kraću od romana (Solar, 2012, usp. 186). Dok je noveli glavni kriterij kratkoća te priča mora biti napisana na malo prostora, bez digresija i opisa koji bi je usporavali, s ne više od dva lika (Brešić, 2015, usp. 111), u pripovijetki je moguća razvijenija fabula s nekoliko likova, s opisima i dijalozima koji usporavaju novelističku napetost (Solar, 2012, usp 456). Iz tog razloga Šimunovićeve djela koja ćemo analizirati nazivat ćemo pripovijetkama.

2. Društvenopovijesni kontekst

2.1. Žene u svijetu na prijelazu 19. i 20. stoljeća

U 19. stoljeću stvoreno je građansko društvo, ukidaju se klasne barijere te školovanje postaje preduvjet za napredovanje. Međutim, to se ne odnosi automatski i na žene. One ostaju ovisne o muževima: muševi upravljaju njihovom imovinom, imaju isključiva roditeljska prava, a ženama je trebao mužev pristanak kako bi se školovale ili zaposlile (Ograjšek Gorenjak, 2004, usp. 157).

Takvo je stanje, između ostalog, temeljeno na predrasudama o „prirodi“ žena i „prirodi“ muškaraca (Tudor, 2005, usp. 47). Žena se smatrala prirodnim, a muškarac društvenim bićem. Prema tom shvaćanju žena je vezana za obitelj, za svijet privatnog i intimnog, dok je muškarac vezan za politiku, kulturu i javne pothvate (Rihtman Augustin, 1984, prema Feldman, 2004, usp. 13). Žena je tako bila vezana za obitelj, odnosno privatnu sferu kao supruga, majka i njegovateljica, dok je muškarac pripadao javnoj sferi (Tudor, 2005, usp. 44).

Međutim, na prijelazu 19. i 20. stoljeća u Europi počinju pokreti za ženska prava. Oni su najviše usmjereni na dobivanje prava glasa (Tudor, 2005, usp. 20). Krajem 19. stoljeća u Europi se osjeća početak ženske emancipacije, odvija se borba za biračko pravo i za ravnopravniji položaj u obrazovanju (Munjiza, 2012, usp. 280). Skandinavske zemlje

prednjače u stvaranju ravnopravnijeg društva za žene. Primjerice, u Finskoj su žene dobile pravo glasa već 1906. godine, dok su Hrvatice i Francuskinje na to morale čekati završetak Drugog svjetskog rata (Jagić, 2008, usp. 80), a Švicarke nisu dobile pravo glasa sve do 1971. godine (Zaharijević, 2007, usp. 112).

Prije Prvog svjetskog rata žene su se bavile kućanskim poslovima ili su bile učiteljice ili njegovateljice (Tudor, 2005, usp. 43), eventualno su se mogle snalaziti tako kako spominje Virginia Woolf u svom djelu *Vlastita soba*: „...zarađivala sam za život moljakajući posliće od raznih novina, izvještavajući s neke petparačke predstave ili nekog vjenčanja; zaradila bih po nekoliko funti ispisujući adrese na omotnicama, čitajući starim gospođama, izrađujući umjetno cvijeće, podučavajući dječicu u vrtiću abecedi. To su uglavnom radna mjesta koja su bila dostupna ženama prije 1918.“ (Woolf, 2003, 41) U nekim je društvima bilo prihvatljivo da se neudane žene zaposle, ali udane žene se nisu smjele zaposliti (Tudor, 2005, usp. 43). Ženski rad u nekim je društvima „označavao čak iskorak žene u nemoralni javni život i gotovo je označen kao promiskuitetan“ (Jagić, 2008, 84).

Za vrijeme Prvog svjetskog rata muškarci se odlaze boriti pa žene obrađuju polja, a kad ratna industrija počinje trpjeti zbog manjka muške radne snage, žene počinju jednako vješto i efikasno proizvoditi oružje (Zaharijević, 2007, 117). „Na iznenađenje mnogih, žene su sve poslove obavljale jednako dobro kao i muškarci.“ (Boban, 2004, 196) Obavljajući takve poslove, žene su počele rušiti predrasude o tome što mogu ili ne mogu raditi. Ne samo da je to dovelo do promjene u načinu na koji muškarci vide žene, već i do promjena u načinu kako žene vide sebe (Tudor, 2005, usp. 52). Rat je nedvosmisleno dokazao da je stoljetna podjela rodni uloga, temeljena na fizičkim i intelektualnim sposobnostima, bila pogrešna i nametnuta. Međutim, muškarci nakon rata opet nastoje žene vratiti u domaćinstvo (Zaharijević, 2007, usp. 117-118).

2.2. Položaj žena na prostoru današnje Hrvatske na prijelazu 19. i 20. stoljeća

Hrvatska je zaostajala za Europom zbog svog perifernog položaja unutar Austro-Ugarske, zakonodavstvo je bilo prilagođeno naprednijoj austrijskoj i ugarskoj situaciji. U tom još uvijek patrijarhalnom i tradicionalnom društvu redefiniranje položaja žene nije budilo interes javnosti (Ograjšek Gorenjak, 2004, 160). „Žene u Hrvatskoj prije Prvog svjetskog rata nisu mogle raspolagati imovinom te su bile podređene volji muževa“ (Boban, 2004, usp. 191). „Odnosi među spolovima bili su zasnovani na patrijarhalnom obrascu koji je ženu vezao uz kuću i obitelj“ (Adamović, 2006, 160).

Na patrijarhalnom obrascu temeljile su se i razlike u odgoju djevojčica i dječaka. „Odgojni ideal za djevojčice bio je: dobra domaćica, vjerna supruga i brižna majka, koji se mogao realizirati i bez institucionalnog odgoja i obrazovanja.“ (Munjiza, 2012, 281-282) Djevojčice trebaju biti marljive, skromne, pobožne, uredne, poslušne, sućutne, strpljive, čedne i posvećene svojoj budućoj ulozi majke i žene. Njima zato ne treba puno naobrazbe (Iveljić, 2007, usp. 309). Tako i Stjepan Basariček u svom djelu *Pedagogija, I. dio: Uzgojoslovlje* piše da djevojke treba učiti praktičnim predmetima i društvenim znanostima, kao što su pjesništvo, glazba, crtanje, kućanstvo, te da se djevojke mogu dobro odgojiti jedino u obiteljskom krugu (1880, prema Jagić, 2008, usp. 81). U *Pedagogijskoj enciklopediji* 1895-1906. stoji da se u odgoju dječaka treba razvijati muški značaj, težnja za plemenitim djelima i borba za opće dobro, dok se djevojke odgajaju za materinstvo (prema Jagić, 2008, usp. 83).

Ako su djevojčice i dječaci i slušali neke jednake predmete, podučavalo ih se na različite načine. Tako je bilo, primjerice, s učenjem povijesti. Dječaci su povijest trebali učiti sustavno i iscrpno, dok se od djevojčica nije očekivalo da puno znaju, već su im se nudile priče s naglašenom poukom (npr. ljubav prema obitelji, narodu, poslušnost starijima, pobožnost i sl.). Te su priče nerijetko bile idealizirane i pune stereotipa (Iveljić, 2007, usp. 280-281).

Prije 1874. obrazovne prilike u Hrvatskoj bile su na niskom stupnju, a posebno obrazovne prilike za djevojčice. Obrazovanje je predstavljalo velik ekonomski teret te si velika većina obitelji nije mogla priuštiti da školuje svu djecu. U takvim situacijama u pravilu su djevojčice ostajale kod kuće. Reforma školstva 1874. označila je početak obveznog osnovnoškolskog obrazovanja i za djevojčice i za dječake (Ograjšek Gorenjak, 2004, usp. 161-165). Time je došlo do znatnog povećanja broja djevojčica obuhvaćenih školovanjem (Jagić, 2008, usp. 89).

1868. u Zagrebu se otvara prva Viša djevojačka škola. „Za polaznice *Viših djevojačkih škola* to je uvijek značilo pripremanje za ulogu majke i domaćice. Tako su se u tim školama uz opće predmete podučavali i predmeti kao kućanstvo, kuhanje, glačanje itd.“ (Ograjšek Gorenjak, 2004, 163) S druge strane, bilo je prigovora upućenih višim djevojačkim školama da se djevojke preopterećuju i time odvrćaju od kućanstva (Jagić, 2008, usp. 87). 1892. Viša djevojačka škola je ukinuta, a otvaraju se Privremeni ženski licej i Ženska stručna škola. Licej je pružao široku opću naobrazbu nadopunjenu usmjerenim predmetima te je bio prilagođen višoj građanskoj klasi, dok je Ženska stručna škola više odgovarala potrebama sitnog građanstva jer je omogućavala izobrazbu u domaćinskim poslovima i obrtničkim djelatnostima (Ograjšek Gorenjak, 2004, 166-172).

1901. žene u Hrvatskoj dobivaju mogućnost upisa na tadašnji Mudroslovni fakultet, a na ostalim fakultetima 1919. godine. Masovnije visokoškolsko obrazovanje žena počinje tek nakon Drugog svjetskog rata (Adamović, 2006, usp. 163). Mogućnosti upisa žena na fakultete pridonijele su Marija Jambrišak, Natalija Wickerhauser, Kamila Lucerna i Štefa Iskra koje su radile kao nastavnice na Privremenom ženskom liceju te su uočile potrebu za visokoškolskim obrazovanjem žena (Jagić, 2008, 93).

Takva emancipacija žena bila je tek djelomična jer su još uvijek „postojali jaki tradicionalno-patrijarhalni odnosi koji su opravdanje nalazili u nepromjenjivim prirodnim osobinama žena, a one isključuju sposobnost žena za slobodu i obrazovanost“ (Jagić, 2008, 98).

2.3. Feminizam i ženski pokreti

19. stoljeće značajno je vrijeme za žene jer tada počinje borba za ženska prava. Ženski pokret je „zajednički naziv za niz političkih i socijalnih pokreta koji se javljaju od sredine 19. stoljeća s ciljem osiguranja prava žena za dostojanstvo i jednakost u društvu, politici i gospodarstvu, uključujući pravo glasovanja i javnog djelovanja“ (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, 637).

Feminizam, s druge strane, objedinjava dva značenja. Prvo je feminizam kao skup učenja i teorija usmjerenih na kritiku patrijarhata i patrijarhalnih okvira mišljenja, ali i zagovaranja afirmacije žena, a drugo je feminizam kao pokret za oslobađanje i ostvarenje ravnopravnosti žena. Feminizam tako istovremeno određujemo i kao teorijsko mišljenje i kao političko djelovanje (Popović, M. 2011, usp. 33).

Feminizam je u literaturi najčešće podijeljen u tri vala o kojima će biti riječi u nastavku. Međutim, treba naglasiti da kada govorimo o tri vala feminizma, govorimo o zapadnom društvu, posebno o SAD-u i Velikoj Britaniji. Ta klasifikacija ne može se primijeniti na cijeli svijet. Primjerice, u koloniziranim društvima mnogo je značajnija klasifikacija koja ženske pokrete promatra u kontekstu prije i poslije kolonizacije. Većina teoretičarki iz nezapadnih društava koristi termine *prvi* i *drugi val* kako bi razgraničile orijentaciju i kontekst koji su slični liberalnom feminizmu (postizanje osnovnih ljudskih prava) od onih koji su sličniji radikalnom feminizmu (mijenjanje postojećih društvenih i rodni odnosa). Sve inicijative za prava žene koje su se dogodile prije prvog vala feminizma nazivamo protofeminističkima jer im je nedostajala masovnost. Dakle, prvi val feminizma

označava period masovnog okupljanja žena koje su težile promjenama u rodnim odnosima moći (Milojević, 2011, usp. 27-35).

2.3.1. Prvi val feminizma

„Prve feminističke akcije koje se sredinom 19. stoljeća vode u Americi, a početkom 20. stoljeća u Engleskoj, usmjerene su na osiguranje prava glasa za žene pa se prvi val feminističkog pokreta naziva još i sufrašizam, a njegove pobornice sufražetkinje (lat. suffragari = glasovati).“ (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, 171) Prvi val feminizma bio je usmjeren na dobivanje prava glasa, prava na obrazovanje i profesionalni rad. Javlja se u kontekstu potpune građanske obespravljenosti žena. One tada nisu imale pravo glasa, sudjelovanja u političkom životu, nasljeđivanja imovine, pa čak ni pravo na svoje vlastito tijelo (Milojević, 2011, usp. 28-30).

Uobičajene klasifikacije prvi val označavaju kao onaj koji nastaje pod utjecajem Francuske revolucije 1789. godine i koji je trajao otprilike od sredine 19. stoljeća do 1920-ih. Dva teksta koja se smatraju pretečama prvog vala feminizma su *Deklaracija o pravima žene i građanke* Olympe de Gouges iz 1791. i *Obrana ženskih prava* Mary Wollstonecraft iz 1792. (Milojević, 2011, usp. 28) Oni nastaju kao reakcija na stav francuskih prosvjetitelja da se ideja jednakosti i prava građana ne odnosi na žene (Popović, M. 2011, usp. 33).

Prvi val obilježavaju uvjerenja liberalnog feminizma, odnosno shvaćanje „po kojem će postizanje pune građanske ravnopravnosti dovesti do sveukupne rodne ravnopravnosti.“ (Milojević, 2011, 30) Liberalne feministice vjeruju da će poboljšanje zakonodavstva, koje bi omogućilo natjecanje žena s muškarcima na jednakoj osnovi, dovesti do ukidanja diskriminacije (Jelavić, 2007, 160). Feministice prvog vala za postizanje svojih ciljeva koriste argument o univerzalnosti uma i razuma kod oba roda (Milojević, 2011, usp. 31).

Ciljevi prvog vala koji su ostvareni su demokratizacija i masovno obrazovanje žena. Kako stiže Prvi svjetski rat, prvi val feminizma polako jenjava (Milojević, 2011, usp. 31). Za vrijeme Prvog svjetskog rata feministice su se podijelile na patriotkinje i pacifistice. Patriotkinje vide feministice iz drugih zemalja kao neprijateljice, one stavljaju potrebe svoje države ispred potreba žena. Pacifistice, s druge strane, su prethodnice onog stvarno internacionalnog pokreta s kojim danas poistovjećujemo feminizam (Zaharijević, 2007, usp. 116).

2.3.2. Drugi val feminizma

Drugi val feminizma začet je knjigom *Drugi spol* Simone de Beauvoir objavljenom 1949. godine. Ona je u toj knjizi definirala uzrok podređenosti žena i načine na koje je podređenost jedne polovine čovječanstva opstajala stoljećima. Naglašava da se ženom ne rađa, nego postaje (Zaharijević, 2007, usp. 119). „Ona ističe da ne postoji ni jedan jedini razlog na osnovu kojeg bi uveličavali posebnost fiziologije žene u odnosu na muškarca. Ono što je među njima različito jesu njihova društvena iskustva nastala kao proizvod življenja u različitim kulturnim i društvenim kontekstima koji im nameću čitav niz ograničenja, različitu podjelu zadataka i društvenih uloga.“ (Popović, M. 2011, 35-36)

Drugi val feminizma odvija se 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća (Popović, D. 2011, usp. 310). Za razliku od prvog vala, koji za teorijsku podlogu uzima univerzalnost razuma, drugi val otvoreno prihvaća i slavi žensku različitost (Milojević, 2011, usp. 32). Dok se za prvi val veže liberalni feminizam, za drugi se veže radikalni feminizam. Prema radikalnom feminizmu, rodna, odnosno spolna podjela u društvu potječe od patrijarhata: „Stoga, da bi se žene oslobodile, valja odbaciti postojeće društvene odnose i graditi nove.“ (Jelavić, 2007, 160) Cilj drugog vala postaje ne samo podjela moći u postojećem društvu, već i njegova radikalna promjena. Prvi se val feminizma obraćao državi, dok drugi želi promijeniti rodne odnose moći putem kolektivne svijesti društva. Podizanje svijesti odvija se putem formalnih i neformalnih obrazovnih kanala. Uz drugi val veže se i reforma obrazovanja i uvođenje ženskih studija (Milojević, 2011, usp. 29-33). „Institucionalizacija ženskih studija pomogla je da se proširi glas o feminizmu.“ (hooks, 2004, 37)

U feminizmu 60-ih i 70-ih godina prevladava vjerovanje da je za sve žene svijeta odlučujuće to što su žene, a da su odlike kao što su boja kože, klasne razlike, seksualna orijentacija, starosna dob, tjelesna i duhovna sposobnost, dio svijeta iz kojeg dolaze sekundarne, pa čak i nebitne. Tako se previđaju i zanemaruju iskustva lezbijki, crnkinja i drugih marginaliziranih skupina (Zaharijević, 2007, usp. 121-125).

2.3.3. Treći val feminizma

Treći val feminizma nije lako odrediti. On traje od kraja 80-ih na dalje i uključuje međusobno vrlo različite feminizme, kao što su postmoderni, multikulturni, globalni, ekološki, kibernetički feminizam. Treći se val bavi temama kao što su rasni i klasni odnosi, a zatim i uloga medija, novih tehnologija i popularne kulture (Milojević, 2011, usp. 34-35).

Termin *treći val* najčešće se koristi da bi se razgraničile teorijske orijentacije i feministički pokreti nastali pod utjecajem postmodernizma (Milojević, 2011, usp. 29-30), a „ono što je zajedničko različitim postmodernističkim feministkinjama jest osporavanje binarne opozicije te prihvaćanje pluraliteta i razlike.“ (Jelavić, 2007, 160)

Osamdesetih godina dolazi do preispitivanja iskustva, odnosno različitih iskustava. Iskustvo žene se više ne promatra, kako se promatralo tijekom drugog vala, kao jedinstveno iskustvo koje ne ovisi o rasi, klasi, seksualnoj orijentaciji itd. Crne su feministice naglašavale da se, da bi uopće moglo biti sestrinstva, mora odustati od iluzije da postoji jedan jedinstveni ženski identitet (Zaharijević, 2007, usp. 126).

Suvremeni feminizam ne kritizira samo neravnopravnost žena i muškaraca, „on proces rekonstrukcije i relativizacije započinje i unutar samog feminističkog diskursa, pa danas više ne govorimo o feminizmu, već o feminizmima: feminizmu crnih žena, feminizmu žena u postkolonijalnim zemljama, feminizmu žena sa poluperiferije.“ (Popović, M. 2011, 32)

2.4. Feminističko obrazovanje

Krajem 18. stoljeća počela je borba žena za pravo na jednako obrazovanje. Mary Wollstonecraft u svom djelu *Obrana ženskih prava* (1792) zahtijeva da žene dobiju pravo na obrazovanje, i to tako da pohađaju školu zajedno s dječacima te da imaju isti nastavni program. Proces omogućavanja jednakog obrazovanja za žene bio je neujednačen u različitim državama, a razlikovao se i u gradskim i ruralnim sredinama, kao što je ovisio i o klasi, religiji, etnicitetu (Popović, D. 2011, usp. 309-310).

Prije nego što su postojali ženski studiji i feministička literatura, pojedine žene učile su o feminizmu u grupama. „Žene u tim grupama prve su stvorile feminističku teoriju koja je uključivala i analizu seksizma, strategije za propitivanje patrijarhata i nove modele društvene interakcije (...) U svojim najranijim počecima primarni cilj feminizma bio je objasniti ženama i muškarcima kako funkcionira seksističko razmišljanje i kako mu se možemo suprotstaviti te ga promijeniti.“ (hooks, 2004, 35)

Velika promjena u obrazovanju žena događa se za vrijeme drugog vala feminizma jer se tada osnivaju ženski studiji. Ženski su se studiji pojavili u SAD-u krajem 60-ih godina. Feministice su na temelju osobnih iskustava i preispitivanja svojih identiteta „zaključile da ne samo što su žene, kao istraživački subjekti isključene iz nauke, već su često nevidljive i kao predmet istraživanja. Njihov odgovor na to je bio formiranje programa ženskih studija.“ (Popović, D. 2011, 311)

Ženski studiji (*women's studies*) ili rodni studiji (*gender studies*), kako su se kasnije nazivali, danas su interdisciplinarni obrazovni program koji se bavi pitanjima roda, identiteta i razlika, bavi se diskriminacijom, borbom protiv nasilja, pravima manjina i ženskim ljudskim pravima, odnosima moći i razvijanjem tolerancije za prava na razlike. Osim pojmom roda, bave se i drugim diskurzivno konstruiranim elementima identiteta, kao što su rasa, klasa, seksualnost, etnicitet itd. (Popović, D. 2011, usp. 311) Ženski studiji skreću pažnju na to kako društvo u kojem dominira patrijarhalna ideologija ne nalazi mjesta u znanstvenom istraživanju za teme koje su važne za ženske živote. Time zapravo dovode u pitanje koliko je znanost koja se predstavlja objektivnom zapravo objektivna (Jelavić, 2007, usp. 159).

Isto tako propituje se i književnost. U književnosti se počela obraćati pažnja na djela ženskih autorica, a razotkrivena je i pristranost u nastavnom programu. Profesorice na ženskim studijima stoga interveniraju u seksističko razmišljanje koje je dovelo do takve pristranosti (hooks, 2004, usp. 36-37).

Feminističko čitanje tekstova pokazalo je da je ono što se smatralo prirodom čovjeka zapravo ideološki obrazac koji prožima odgoj u svim njegovim vidovima i oblikuje cjelokupnu društvenu stvarnost u kojoj se čovjeku omogućava da bude samo ono što se od njega očekuje (Polić, 2003, usp. 62). Stvarni odgoj podrazumijevao bi „emancipaciju od onih koji u ime odgoja neposredno prenose i reproduciraju autoritarni patrijarhalni obrazac u kojemu za razvitak osobnosti nema mnogo mjesta.“ (Polić, 2003, 64)

Feminističko obrazovanje trebalo bi nam pomoći da osvijestimo da su naše mogućnosti kao muškarca ili žene mnogo veće od onoga što nam patrijarhat tradicionalno dodjeljuje (Popović, D. 2011, 313-314). Isto tako, feminističko obrazovanje i dječacima i djevojčicama treba osigurati znanja i vještine kako bi donosili nezavisne odluke te omogućiti da se njihov razvoj ne sputava diskriminacijom, kao što je, primjerice, zabrana upisivanja nekih škola ili smjerova djevojkama, rodna pristranost kurikula i sl. (Bank, 2007, usp. 731)

2.4.1. Rod i obrazovanje danas

U današnje vrijeme rod svakako ima utjecaja u obrazovanju i nastavi. Primjerice, djevojčice su manje uspješne u matematici i prirodnim znanostima, ali testovi inteligencije ne pokazuju razlike, što znači da se radi o socijalnim uzrocima (Bank, 2007, usp. 543). Istraživanja pokazuju da se djevojčice u djetinjstvu radije potiče na suradnju nego na natjecanje te ih se potiče da steknu subjektivan dojam o stvarima, dok se dječake potiče da prepoznaju i usvoje objektivna znanja i istine, potiče ih se na natjecanje i na usvajanje

apstraktnih koncepata. Posljedica toga je bolje snalaženje dječaka u prirodnim znanostima (Bank, 2007, usp. 452).

S druge strane, djevojčice su uspješnije u jeziku i književnosti. Razlog tome može biti taj što se djevojčice više ohrabruje u čitanju te one stječu i više vještina i imaju pozitivniji stav prema čitanju. Isto su tako uspješnije i u pisanju sastavaka. Učitelji kažu da je pisanje dječaka kratko, da mu nedostaje opisa i da je orijentirano samo na događaj, na akciju (Bank, 2007, usp. 445-459).

Takve razlike nisu nešto što ostaje u školi, one svakako utječu na učenike, a posebno na učenice i njihovu budućnost. Kurikul, knjige i nastavni materijali ne uspijevaju adekvatno prikazati postignuća žena i time suptilno poručuju djevojkama da su njihove mogućnosti za izbor karijere vrlo ograničene (Bank, 2007, usp. 391).

U skrivenom kurikulu također postoje razlike u tretiranju djevojčica i dječaka. Iako učitelji možda žele jednako tretirati djevojčice i dječake, svedjedno imaju ukorijenjena određena očekivanja o prihvatljivom i poželjnom ponašanju za učenike i učenice. Učitelji tako od djevojčica očekuju da se bolje slažu s drugima, da imaju veću samokontrolu, da budu urednije i da više pomažu drugima. Istraživanja su pokazala da dječaci dominiraju u razgovorima u učionici, prekidaju djevojčice, izvikuju odgovore i daju im se više vremena da odgovore na postavljeno pitanje. Djevojčice se u učionici jednostavno ignorira jer su manje zahtjevne od dječaka (Bank, 2007, usp. 391-544).

Jasno je da je u nastavi potrebno problematizirati i preispitivati postojeće rodne odnose. Ovaj će rad problematizirati nastavu književnosti kao dio formalnog kurikula, odnosno samo jedan dio nastave književnosti. Šimunovićeve pripovijetke dio su nastave i u osnovnoj i u srednjoj školi te je važno da učenici i učenice osvijeste ne samo njihovu književnu, nego i životnu vrijednost.

Dosad su se, što se rodne problematike u formalnom kurikulu tiče, provodila istraživanja o rodnoj osjetljivosti udžbenika za hrvatski jezik i književnost. U tim istraživanjima nastojala se utvrditi zastupljenost žena kao autorica udžbenika, kao autorica tekstova koji se u udžbenicima obrađuju, kao glavnih likova u književnim djelima koja se obrađuju i sl. Također se nastojalo utvrditi problematiziraju li udžbenici postojeće rodne uloge u djelima koje se obrađuju ili promiču tradicionalne patrijarhalne vrijednosti. Navest ćemo neke od zaključaka takvih istraživanja.

Što se tiče autorstva, žene su češće autorice čitanki za niže razrede osnovne škole, dok su muškarci češće autori čitanki za više razrede, što odgovara stereotipnoj predodžbi da su žene više od muškaraca povezane s djecom mlađe dobi. U autorstvu slikovnih priloga

prevladavaju muškarci, a i likovi koje prikazuju slikovni prilozi također su češće muškarci. Muškarci prevladavaju i kao autori osnovnih tekstova, ali i kao glavni likovi u tekstovima koji se u nastavi obrađuju (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, usp. 356-357) Žene koje se javljaju kao likovi često su stereotipno prikazane kao objekt muškarčeve žudnje, patnje i ljubavi. U opisima žena uglavnom se ističu fizičke osobine. Žena nije osoba koja stvara, već je estetski predmet (Janušić, 2008, usp. 64-65). Muškarci se češće pojavljuju kao nositelji radnje, tri puta češće u osnovnoškolskim udžbenicima, a četiri puta češće u gimnazijskim udžbenicima. Također su izrazito češće inicijatori zapleta i raspleta radnje, što odgovara stereotipima da su inicijativnost i aktivitet svojstveni muškarcima, a nedostatak inicijative i pasivnost ženama (Baranović, 2000, usp. 70-71).

Nadalje, pohvalno je da u čitankama ne postoji rigorozna podjela muških i ženskih osobina, već se često jednake osobine pripisuju i ženskim i muškim likovima, kao što su osjećajan/osjećajna, aktivan/aktivna, drag/draga, pametan/pametna, kreativan/kreativna i sl. Međutim, postoje neke osobine kojima se opisuju samo ženski likovi, kao što su: znatiželjna, nježna, religiozna, odana, pažljiva, kao i one kojima se opisuju samo muški likovi: hrabar, ponosan, pokazuje osobine vođe (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, usp. 359-360). Stoga ipak vidimo da u čitankama postoje određeni stereotipi o muškim i ženskim osobinama.

Što se tiče profesionalnih uloga, žene se u čitankama najčešće pojavljuju kao učiteljice, kućanice, državnice/princeze, sportašice, medicinske sestre, odvjetnice, a muškarci kao učitelji, državnici/prinčevi, učitelji, pisci, novinari, voditelji, policajci, inspektori i liječnici. Treba uočiti da se žene pojavljuju kao medicinske sestre, a muškarci kao liječnici, što učenicima šalje poruku o višoj pozicioniranosti muškaraca u profesionalnoj hijerarhiji (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, usp. 362-363). Kada se govori o obitelji, žene se češće javljaju kao majke nego muškarci kao očevi, a sinovima se daje prioritet nad kćerima. „Naglašavanje uloge majke i davanje prioriteta sinovima nasuprot kćerima uklapa se u tradicionalni vrijednosni sustav i zapravo je logično za stereotipni pristup rodnim ulogama.“ (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, 364)

Za većinu ženskih likova najveće su vrijednosti djeca i obitelj, zatim obrazovanje i znanje, a nakon njih vjerski život i ljubav. Uz muške likove najčešće se vežu ljubav, domoljublje, obrazovanje i znanje. Vrijednosti kao što su rad, profesionalan ugled i uspjeh pripisuju se samo muškim likovima, što odgovara tradicionalnom smještaju muškaraca u javnu, a žena u privatnu sferu (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, usp. 365-367).

Jedna od pozitivnih stvari uočenih u ovim analizama je da „su koncepti muškosti i ženskosti fluidnije definirani (...) Drugim riječima, karakteristike i obrasci ponašanja mogu

se pripisivati pojedincima neovisno o njihovom spolu“ (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, 370). Također je pozitivno i to što udžbenici uglavnom koriste rodno osjetljiv jezik, što se vidi u sljedećim primjerima: *Sjeti se što si radio/radila jučer. Napiši pismo djedu ili baki.* (Baranović, 2000, usp. 62)

„Primjetno je da su autorski timovi koji sastavljaju i oblikuju nove udžbenike za hrvatski jezik i književnost upućeni u propise i zahtjeve za promicanjem ravnopravnosti spolova, no rodno se osjetljivi sadržaji i pristupi te žensko autorstvo uvode nedosljedno, neujednačeno i površno.“ (Janušić, 2008, 79) Važno je imati na umu da „čitanke književnosti nužno sadrže i literarno vrijedne, ali rodno neosjetljive tekstove koji zahtijevaju kritičku analizu s rodnog stajališta.“ (Baranović, Doolan, Jugović, 2010, 371) Iz tog razloga možemo zaključiti da glavni problem nije u književnim djelima koja čitanke sadrže, već u načinu pristupa tim djelima u nastavi. Djelima moramo pristupiti kritički, problematizirajući neravnopravan položaj žena, različite osobine koje se u književnim djelima pridaju ženama i muškarcima, različitim profesijama žena i muškaraca, različitim vrijednostima koje se smatraju poželjnim za muškarce i žene i svim drugim neravnopravnostima s kojima se u nastavi susrećemo.

2.5. Dinko Šimunović – život i djelo

Dinko Šimunović rođen je 1. rujna 1873. u Kninu. Djetinjstvo je proveo u selima Dalmatinske zagore: Koljanima, Kijevu i Vrlici (Detoni Dujmić, 1991, usp. 7-8). U Koljanima je bio sretan, dok je u Kijevu sve odisalo nekakvom jednoličnošću i beživotnošću (Čolak, 1966, 18-22). „U Kijevu je malo ko među sobom bio u bliskim odnosima, pazilo se na riječ, na moral. Ovdje djevojka nije smjela ići uspravne glave, dok je u Koljanima bila uspravno, pucala od zdravlja i snage...“ (Čolak, 1966, 23).

1889. seli u Zadar i upisuje Učiteljsku školu u Arbanasima (Čolak, 1966, usp. 37). U to je vrijeme sve više čitao, a posebno su ga „interesirali ruska pripovijetka i romani, u prvom redu djela Dostojevskog, Turgenjeva, Tolstoja, Gogolja, Gončarova, Saltikov-Ščedrina i drugih.“ (Čolak, 1966, 38) 1892. je maturirao i postao učitelj u Hrvacima (Detoni Dujmić, 1991, 8). Hrvaci su ga podsjećali na Koljane, „Tu, u novom kraju, koji ga je podsjećao na srećno djetinjstvo, na bezbrigu i slobodu, osjećao se slobodnim, cijelo njegovo biće prožimala je radost.“ (Čolak, 1966, 40) Tamo je upoznao mladu učiteljicu Vjekoslavu Guarazzi s kojom kasnije stupa u brak. Vjekoslava je bila jako zainteresirana za problem odgoja ženske djece te je moguće da je ona utjecala na rodnu problematiku u Šimunovićevim književnim djelima.

Nažalost, Vjekoslava umire od tuberkuloze te Šimunović traži utjehu u radu i knjizi, a 1899. se ženi Dubrovkinjom Jozicom Rusić s kojom je imao četvero djece (Čolak, 1966, up. 42-44). Od 1901. živi u Dicmu i tamo radi kao učitelj (Zaninović, 1965, 12).

Prvi književni zapis koji je objavio nosi naslov *Mjesec dana na vojničkim vježbama* te je objavljen u kalendaru *Bog i Hrvati* 1903. godine. Nastao je po uzoru na *Zapise iz Mrtvog doma* koje je napisao Dostojevski (Detoni Dujmić, 1991, usp. 8). Taj književni zapis nije bio od velikog literarnog značaja. „Pripovijetkom Mjesec dana na vojničkim vježbama Šimunović je ispaio nezreo, pedagoški naivan i životno neiskusn.“ (Čolak, 1966, 138)

U zbirci *Mrkodol* iz 1909. godine objavljene su pripovijetke *Mrkodol*, *Muljika*, *Duga*, *Rudica* i *Alkar* (Zaninović, 1965, 12). „Šimunovićevu zbirku *Mrkodol* dočekale su vrlo pohvalne kritike (Nehajev, Pasarić, Perković, Dvorniković) u gotovo svim listovima (osim vjerskog tiska), a prednjačio je Matošev sud koji mu je velikodušno otvorio put k uspjehu.“ (Detoni Dujmić, 1991, 13)

Iste godine Šimunović je dobio premještaj te seli u Split. Godinu kasnije umiru mu majka i žena Jozica te za njega i njegovu obitelj nastaju teške financijske prilike koje ga neće napustiti do kraja života (Čolak, 1966, usp. 52-54). O teškim financijskim prilikama Šimunović piše i u svojoj *Tragikomičnoj autobiografiji*: „...i mene je današnje vrijeme otrovalo tako, da ja ni ovu autobiografiju ne bih napisao, da mi uredništvo Vijenca nije obećalo posebni honorar“ (Brešić, 1997, 510).

1912. ženi se Katicom Rusić, Jožičinom sestrom. To je bilo praktično jer su djeca ionako bila bliska s tetom. 1914. tiskana je Šimunovićeva druga zbirka novela, *Derdan*, no nije puštena u prodaju jer je započeo Prvi svjetski rat. Šimunović je također mobiliziran (Čolak, 1966, 73-85). „Njegovo zdravlje bilo je već uveliko popustilo, ali morao je da ide. Ostavio je za sobom nezbrinute ženu i četvero djece.“ (Čolak, 1966, 85) Srećom, zbog ozljede noge ubrzo je oslobođen daljeg služenja vojske te se vraća u Split (Čolak, 1966, usp. 85-86).

1927. godine, nakon više od 35 godina učiteljske službe, Šimunović je umirovljen. Želeći djeci omogućiti školovanje i bolji život, dvije godine kasnije seli u Zagreb. U Zagrebu i umire 3. 8. 1933. (Čolak, 1966, usp. 118-124)

U *Tragikomičnoj autobiografiji* Šimunović piše o tri perioda svoga pisanja. Prvi je period u kojem piše pedagoške i psihološke rasprave i on traje do 1905. godine (Brešić, 1997, usp. 511). Neki od Šimunovićevih pedagoških radova su *Pedanterija u metodama uzgoja i pouke*, *Navike u slobodnom duševnom razvitku djeteta*, *Didaktičke sitnice*, *Učenički sastavi kao gradivo za pedagoško poučavanje* i ti su se radovi bavili problemima u nastavi koje je Šimunović primijetio tijekom svoga rada u školi (Čolak, 1966, usp. 253-254), „želio je da

bude uzoran pedagog, bez šematizma u nastavi, da ima, da *stekne* svoje iskustvo i da ga prenese i na druge.“ (Čolak, 1966, 254) Drugi period svog pisanja Šimunović naziva periodom „zanosa i čuvstvovanja“ i on traje do 1914. odnosno do rata i Šimunovićeve mobilizacije. Nakon rata slijedi treći period u kojem Šimunović gubi interes za literaturu te piše kako bi preživio, odnosno za honorar (Brešić, 1997, usp. 511-512). „U trećem razdoblju (od 1914) piše tjeran nevoljom, za novac, pa su rubovi na nacrtima njegovih radova prepuni računa, a umjetnička vrijednost – promjenljiva.“ (Detoni Dujmić, 1991, 22)

Šimunović najviše piše novele i pripovijetke. Za života su mu objavljene tri zbirke: *Mrkodol* (1909), *Đerdan* (1914) i *Sa Krke i sa Cetine* (1930). Objavljena su mu i dva romana, *Tuđinac* (1911) i *Porodica Vinčić* (1923), te dva djela autobiografske proze: *Mladi dani* (1919) i *Mladost* (1921) (Detoni Dujmić, 1998, usp. 7). 1936. objavljena je zbirka *Posmrtno novele* koja je, između ostalog, sadržavala nekoliko priloga nađenih u zaostavštini (Zaninović, 1965, usp. 14).

Šimunović je modernistički pisac, što uočavamo u opisu njegovih likova i njihovih sudbina. U središtu Šimunovićevih djela je pojedinac, njegov unutarnji svijet, njegova intimna raspoloženja, što je karakteristično za modernizam, nasuprot kolektiva i društvene sredine koja upravlja sudbinama likova u realizmu (Brešić, 2015, 112). Sam Šimunović o svom pisanju u svojoj autobiografiji piše ovako: „...kad sam neku novelu počinjao, nikada nisam znao, kako ću je svršiti. Zamišljena lica živjela samosvojno i događaji razvijali se nekako sami od sebe, bez velikog utjecaja moga razuma i moje volje, kao što biva u realnom svijetu“ (Brešić, 1997, 512).

Šimunović je likove svojih pripovijetki smještao u tradicionalnu seosku, patrijarhalnu okolinu. „Mada je naginjao idealiziranju patrijarhalnih odnosa, Šimunović je u nizu pripovijesti i proznih fragmenata stvarno, snažno i potresno ocrtao život na dalmatinskom kršu.“ (Zaninović, 1965, 25). Je li Šimunović svojim pripovijetkama zapravo nastojao djelovati pedagoški te skrenuti pažnju na problematičnost postojećih rodnih uloga i neravnopravnost žena u društvu, nastojat će se dokazati ovim radom.

3. Metodologija istraživanja

3.1. Problem i cilj istraživanja

Problem istraživanja glasi: što se kritičko-pedagoškim čitanjem Šimunovićevih pripovijetki može iščitati u vezi autorova stava prema rodnoj nejednakosti i neravnopravnosti u društvu? Cilj istraživanja je ustvrditi nastoji li Šimunović svojim pripovijetkama mijenjati

stavove čitatelja vezano za rodnu problematiku te otkriti kako se dobivene spoznaje mogu upotrijebiti u nastavi. Istraživačko pitanje na koje će se nastojati odgovoriti je nastupa li Šimunović u svojim pripovijetkama kao kritički pedagog koji skreće pozornost na problem rodne nejednakosti u društvu. Istraživanje je deskriptivno i koristit će se kvalitativna metodologija.

3.2. Uzorak

Ovim je istraživanjem obuhvaćeno šest pripovijetki koje se bave problemima roda i rodni odnosa u društvu. Uzorak je određen na temelju analitičkog okvira razrađenog u tu svrhu o kojem će biti riječi kasnije. U nastavku će se ukratko opisati sadržaj svake pripovijetke s naznakom zašto je ona pogodna za rodnu analizu. Pripovijetke će se navoditi kronološkim redoslijedom, odnosno redom kojim ih je Šimunović napisao.

3.2.1. Muljika

Muljika je pripovijetka kojoj je u središtu sudbina djevojke Boje, koju su zbog njenog neobičnog izgleda prozvali Muljikom. Ona je „slabunjava i vitka, žuta poput mekanog kamena muljike te svojim krhkim bićem odudara od zdravih i jedrih stanovnika manastira Drage“ (Zaninović, 1965, usp. 26). Ona je zbog svog izgleda neprihvaćena u svom kraju, a čak ni njen otac, koji joj je jedina obitelj, jer majku je izgubila, ne iskazuje joj potrebnu ljubav i prihvaćanje. On je „uvidio da će mu biti jedina pa da je uzalud krvoločeci od jutra do mraka postao najbogatiji namastirčanin. Otada je nije više tukao samo od dragosti već kad bi mu god palo na um da će to biti tuđa kost, pa je mora baciti drugome sa svim onim što je stekao.“ (Šimunović, 1998, 33) Jedini koji joj posvećuje pažnju je mladić Ilija, koji je želi oženiti usprkos mišljenju drugih ljudi o Boji i protivljenju svoje obitelji, ali Boja ne želi poći za njega. Ona nije htjela biti „vlasništvo sad jednog, a zatim drugog od dvojice njoj tradicionalno predodređenih gospodara – oca i muža.“ (Merkler, 1996, 101) Na kraju se ipak udaje, ali nedugo zatim umire, nijemo se opirući ulozi supruge koja joj je dodijeljena preko njene volje. „Boja je tiho kopnula i na kraju se ugasila, nečujno i bezglasno, a ipak prkosno.“ (Merkler, 1996, 101)

3.2.2. Duga

Glavni lik pripovijetke *Duga* je djevojčica kojoj je ime Brunhilda, ali je svi zovu Srna jer „koliko je bila vitka, tako je hitro i skakala da bi svak čim je vidi pomislio na srnu“

(Šimunović, 1998, 45). Srni su roditelji branili da izlazi van po suncu, da pjeva, da jede do sita i slične stvari jer je bila djevojčica, stoga je s prozora promatrala dječake kako vani trče i igraju se te i sama čeznula za takvim životom. Odgojne mjere koje su njeni roditelji koristili sastojale su se od uskraćivanja, opomena i prijekora. Takvim se odgojem Srna priprema za društveno propisanu ženskost koju karakterizira odsustvo igre, slobode i užitka, dok je muškom rodu sve to dozvoljeno (Kodrnja, 2006, usp. 21).

U priču o Srni umetnuta je i priča o još jednom ženskom liku s tragičnom sudbinom, a to je vezilja Sava. Nju tragična sudbina prati od rođenja jer joj je svinja kao maloj odgrizla ruke, ali i kasnije ju je u životu stekla nevolja kada se udala za čovjeka koji ju je oženio samo zato da je iskoristi, a kasnije ju je ostavio samu s djetetom. Ona priča svoju životnu priču i time zapravo govori o tragediji ženskoga postojanja: sudbina žene je da je svi iskoriste te da na kraju ostane sama (Durić, 2012, usp. 270). Suprotstavljaju se Srnin zanos i Savina teška sudbina i tako predstavljaju svijet koji je u isti mah neizrecivo lijep i neshvatljivo zlokoban (Žmegač, 1998, usp. 195).

Nakon što završi svoju životnu priču, Sava ugleda dugu te spominje narodno vjerovanje prema kojem djevojčica koja protrči ispod duge postaje dječak. Kad je to čula, Srna je, osjetivši nadu da bi joj se život mogao promijeniti na bolje ako postane dječak, pohitala da protrči ispod duge, ali se u tom pokušaju utopila u rijeci Glibuši. „Korijeni su takva vjerovanja, dakako, u ženskoj neravnopravnosti koju na svojoj koži osjeća i Srna/Brunhilda. I ona je žrtva patrijarhalne raspodjele uloga koje su, tobože, primjerene pojedinom spolu.“ (Nemec, 2001, 97)

U zadnjem dijelu pripovijetke prevladava turobna atmosfera koja prikazuje tugu i jad Srninih roditelja. Budući da su izgubili jedino dijete, osjećaju da su izgubili smisao života te si oduzimaju život. Stoga je “osnovna tema *Duge*: značenje psihološke i društvene razlike među spolovima, sa svim posljedicama što ih tumačenje te razlike može izazvati u životu pojedinca“ (Žmegač, 1998, 190).

3.2.3. Alkar

U središtu pripovijetke Alkar je ljubavni trokut koji čine otac Rašica i sin Salko, koji su zaljubljeni u istu djevojku, Martu. Rašica je opisan kao snažan, muževan, poželjan, dok je Salko „momak još djetinjeg lica, ali uzrasta tako jaka da bi se drugi momci čimgod izgovarali kad bi došlo do toga da se s njim porvu. S obilnom i plavušastom kosom, a bez brkova, sa sjajnim velikim očima i dugim trepavicama pak oblim rukama prekrizanim na bijelim

izbočenim prsima (...) bijaše nalik na prkosnu djevojku što draži svoga jarana.“ (Šimunović, 1998, 79) „Salko zbog androgenoga izgleda (...) ne odgovara rodnim stereotipima svoje male i zatvorene zajednice.“ (Durić, 2012, 261)

Birajući između Salka i Rašice, Marta na kraju izabire Rašicu. „U vrtlogu strasti harambaše Rašice i njegova sina Salka prema istoj djevojci, pobjeđuje kult viteške vrline, junaštva i muževnosti.“ (Detoni-Dujmić, 1998, 11) Prije no što ga je odabrala, Marta je s veseljem gledala njegovu pobjedu na alki. Salko iz tog razloga zaključuje da je ključ osvajanja voljene djevojke pobjeda na alki. „Za njega je alka neka vrsta mitske igre potvrđivanja, tzv. inicijacije, koja mu omogućuje prijelaz iz djetinjstva u svijet jakih.“ (Detoni-Dujmić, 1998, 11) Budući da nije uspio osvojiti Martu, Salko je poludio i nestao, ali se pojavio na alki u neobičnom odijelu, okićenom svačim „što se može naći na smetlištima“ (Šimunović, 1998, 129), i pokušao pobijediti na alki onako kako je to učinio njegov otac godinu prije, no to mu ne polazi za rukom. „Salko nastavi lutati svuda (...) A gdje bi god stigao, pripovijedao je veselo kako će vjenčati maćehu svoju kad mu umre otac i kad dobije alku.“ (Šimunović, 1998, 130)

3.2.4. Rudica

Rudica je lik nastao prema stvarnoj osobi, Šimunovićevoj prijateljici iz djetinjstva, iz Kijeva, koja se zvala Petrica, a zbog njene kovrčave kose zvali su je Rudica (Čolak, 1966, usp. 24). Pripovijetka je pisana u prvom licu, a pripovjedač je osoba koja je u mladosti upoznala Rudicu i zaljubila se u nju. Nakon niza godina vraća se u mjesto Lipice gdje ju je upoznao. Svraća u krčmu gdje od mještana želi saznati nešto o njoj i njenom sadašnjem životu raspitujući se o njenom mužu koga zovu Pričalo. Kasnije i sam Pričalo dolazi u krčmu te pripovjedač saznaje o Rudičinom teškom životu: udala se preko svoje volje, njena zadaća je da leži doma i rađa djecu, dok joj muž odlazi u krčmu, pije i tuče je. U opisu njenog života može se zapravo prepoznati život i sudbina svake žene u to vrijeme u tom kraju. Ona je vlasništvo svoga muža i nema pravo na izbor. Pripovjedač na kraju odlazi iz krčme povrijeđen onim što je saznao: „Meni se smučilo i nijesam mogao da ostanem dulje kod njih.“ (Šimunović, 1998, 75) Iako Rudica ne sudjeluje u dijalogu u glavnom prizoru u krčmi, razgovor se vodi o njoj te se ona ipak nalazi u središtu piščeve pažnje (Zaninović, 1965, usp. 25).

3.2.5. Ljubav

U pripovijetki *Ljubav* pratimo odnos starijega, feminiziranog muškarca Lina i mlade, androgine djevojke Zorke. (Durić, 2012, usp. 261) Lino je oženjen Katinkom, ženom koja ga nikad nije iznevjerila, ali joj je život s njom postao jednoličan i dosadan. „Katinka ostade uvijek jednako mila i dobra, ali je vrlo rano izgubila onu nježnu mladenačku svježinu i djetinjstvo veselje. U dvadeset i osmoj godini imala je već devetero djece i steče neki brižan, zamišljen izražaj“ (Šimunović, 1998, 197). U središtu njenog života bila su djeca i briga za kućanstvo, dok je Lino bio „gladan i željan ljubavnog zagrljaja, željan obnove ljubavnog sna.“ (Čolak, 1966, 168) To mu se i dogodilo kad je upoznao mladu djevojku Zorku i zaljubio se u nju. Zorka je mlada, lijepa, ljupka, topla je i nježna, a u isto vrijeme nemilosrdna, no toga nije svjesna jer još nije upoznala ljubavnu bol da bi mogla razumjeti druge koji je osjećaju (Čolak, 1966, 168).

Lino je oženjen, a Zorka zaručena, ali oni se malo pomalo prepuštaju toj zabranjenoj ljubavi. Međutim, njihovu sreću prekida samoubojstvo Zorkina zaručnika Dušana, a nakon toga se zbiva bolest i smrt Linove žene Katinke. Nakon takve tuge i boli koja se uvukla u njihove živote Lino i Zorka nikako ne mogu biti sretni te se opraštaju jedno od drugog.

3.2.6. Demo

Pripovijetka *Demo* nastala je „na temelju anegdote o varavoj granici između junaštva i kukavičluka“ (Detoni Dujmić, 1991, 18). Ova se pripovijetka razlikuje od ostalih obuhvaćenih ovim radom jer nema tragičan završetak, a i ton pripovijetke je humorističan, za razliku od ostalih pet pripovijetki. Ipak, glavni lik Demo vrlo je zanimljiv za rodnu analizu. „Taj Demo bio je golem i snažan kao div, a srčan, pa mu, i samu samcatu, bile otvorene staze i puti k svima curama; ni cijela četa kršnih momaka ne bi ga smjela da zaustavi. Pod njegovim koracima regbi da se je zemlja drmala, a ploče i toke na širokim prsima oštro zveckale“ (Šimunović, 1998, 275). Iako je bio tako kršan i snažan, Demo je imao jedan strah, a to je bilo brdašce nalik Golgoti kraj kojeg su se svi bojali prolaziti noću: „vidjele se stršiti k nebu tri divlje suhe kruške te čulo neko cviljenje i šum kao na nikojem drugom mjestu (...) na svakoj kruški bila po dva suha, duga ogranka i ravno spružena, pa se činilo da su tri snažna krsta od kojih dopiru uzdasi i hropot.“ (Šimunović, 1998, 276) Demo je „hrabar je u odnosu s ljudima, ali se boji vukodlaka i sablasti.“ (Zaninović, 1965, 22)

Večeri je provodio posjećujući svoju zaručnicu Petricu, a kako se kući morao vraćati prolazeći pokraj tog strašnog mjesta, proveo bi noć u obližnjoj staji i vraćao se ujutro. Petrica

je to doznala te ga je jedne večeri nagovorila da ode kući po kovčežić koji joj je obećao donijeti i da se iste noći vrati. Smatrala je da se Demo kao pravi muškarac i junak ne bi smio ničega bojati. Demo se na kraju suočava sa svojim strahom i donosi Petrici kovčežić.

3.3. Postupak istraživanja

3.3.1. Analitički okvir za rodno čitanje

Analiza pripovijetki proved će se uz pomoć kritičko-pedagoških pojmova koji su ključni za rodnu analizu i koji se očituju u proučavanim pripovijetkama. To su pojmovi diskriminacije, moći, dominacije, emancipacije, društvene nejednakosti (s naglaskom na društvenu nejednakost na temelju spolne pripadnosti) te pojmovi spolnog i rodnog identiteta. U nastavku će biti objašnjeno što ti pojmovi znače, a nakon toga će biti prikazano kako se oni očituju u odabranim pripovijetkama.

Diskriminacija je djelovanje kojim se privilegira jedna skupina ljudi, a nanosi se šteta drugoj skupini na temelju nejednakih kriterija koji su posljedica predrasuda ili namjernog osporavanja prava drugoj osobi. Razlikujemo, primjerice, vjersku, rasnu, etničku diskriminaciju, ali ovdje će nas zanimati spolna diskriminacija kojom se ljudima ograničavaju prava i slobode na temelju spolnih razlika (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, usp.111-112). „Spolna je diskriminacija svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman temeljen na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda koji su usmjereni na osporavanje prava na temelju spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola (...) Patrijarhalno društvo definira i tretira žene kao manje vrijedne, iz čega slijedi niz dominirajućih praksi u odnosima između spolova/rodova, npr. obiteljskom životu, obrazovnom sustavu, svijetu rada ili medijima.“ (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, 87)

Moć označava težnju za dominacijom i nadjačavanjem. U sociologiji je moć mogućnost da se u nekom društvenom odnosu nametne vlastita volja, čak i ako postoje oprečne težnje s druge strane (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, usp. 329).

Dominacija označava „nadmoć, vodstvo, pretpostavljanje jedne komponente ili čimbenika nekog zbivanja drugima“ (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, 116), dok je emancipacija „oslobođenje od nečije dominacije, vlasti, osamostaljenje, izlazak iz stanja podčinjenosti te potvrđivanje vlastite neovisnosti i samosvojnosti.“ (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, 135) U feminističkom smislu emancipacija označava oslobođenje žene od ekonomske, emocionalne, društvene i političke ovisnosti o muškarcu. Patrijarhalno društvo ženu definira u odnosu prema muškarcu te se ona smatra ovisnom, a ne samostalnom osobom.

Emancipacijom žene dobivaju pravnu, ekonomsku, moralnu i kulturnu autonomiju te se oslobađaju te ovisnosti (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, 24-25).

Društvena nejednakost je stanje u društvu koje je obilježeno razlikama među ljudima. Te razlike mogu biti vezane za mjesto u društvenoj hijerarhiji, političku moć, nadzor nad društvenim resursima i bogatstvima, kulturne vrijednosti itd. Ovdje će nas zanimati društvena nejednakost koja polazi od spolne pripadnosti (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, usp. 119-120) Rodna nejednakost je oblik nejednakosti koji ne poznaje i ne poštuje rodne različitosti (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, usp. 75).

Spolnim identitetom označava se način na koji pojedinac sebe doživljava kao nositelja određenih spolnih obilježja, dok je rodni identitet način ponašanja koji proizlazi iz tih obilježja. „Rodni identitet podrazumijeva vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, 78). Što se tiče razlikovanja pojmova *spol* i *rod*; spol predstavlja biološku, a rod povijesno-kulturnu činjenicu (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001, usp. 202). Pojam *spol* odnosi se na biološke karakteristike kao što su kromosomi, razine hormona, reproduktivni organi i slično, dok se pojam *rod* koristi za društveno uvjetovane karakteristike, kao što su način odijevanja, ponašanje, interakcija s ljudima itd. (Beal, 1994, usp. 8) „Kulturno uvjetovana rodna podjela na muško i žensko, naime, nije binarno simetrična ni vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u određenoj zajednici.“ (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, 72) U uvriježenoj jezičnoj uporabi često se terminom spola pokriva i ono što ustvari označava termin rod, no razlike u značenju ne smiju se zanemariti, već ih je važno uključiti u obrazovnu, kulturnu, političku, kao i svaku drugu društvenu praksu (*Pojmovnik rodne terminologije*, 2007, usp. 87).

Uz pojmove spolnog i rodnog identiteta vezan je i pojam rodne uloge. Pod pojmom rodne uloge podrazumijevamo ponašanja koja se očekuju od muških ili ženskih osoba u nekom društvu, uključujući odijevanje i vanjski izgled, aktivnosti na poslu i u slobodno vrijeme, obveze unutar obitelji, vještine i ponašanje u društvu. Problem s rodnim ulogama je što lako mogu prerasti u rodne stereotipe te se ljudi često ponašaju u skladu s onim što društvo očekuje od njih, čak i ako se to kosi s njihovim željama i potrebama (Beal, 1994, usp. 4-5).

3.3.1.1. Diskriminacija

Spolnu diskriminaciju najjasnije uočavamo u pripovijetki *Duga*. Srna je djevojčica i upravo zbog svog spola ona ne smije izlaziti, pjevati, previše jesti... Njen spol određuje njezine mogućnosti. Majka Emilija joj je govorila: „Valja da čuvaš zdravlje jer ti nijesi nikakav dječak. Njima ne može ništa biti. Ti valja da se čuvaš... i Bogu da se moliš (...) Dječaci mogu žderati koliko hoće. Oni treba da budu veliki i jaki, a ti moraš biti tanka i vitka.“ (Šimunović, 1998, 46)

U pripovijetkama *Muljika*, *Rudica* i *Ljubav* nalazimo međusobno sličan oblik diskriminacije. Muljika, Rudica i Katinka su prije svega supruge, to je njihova društvena uloga i time je njihovo djelovanje ograničeno. One su diskriminirane tako da im je onemogućeno da stvore život izvan braka, da se ostvare kao individue. Umjesto toga zauzimaju svoje mjesto u braku i obitelji, dopuštaju da muškarci odlučuju o njihovim životima i tako se uklapaju u rodnu ulogu koju im je društvo nametnulo. Muljika se opire braku, ali ona kao žena nema pravo donijeti takvu odluku te se svejedno udaje. Rudica je bila nezainteresirana za udaju: „momaka je zvalo mnogo, ali ona kao da nije marila ni za jednoga od njih.“ (Šimunović, 1998, 67) Ipak se morala udati protiv svoje volje. Katinka prihvaća da su njen život djeca i kućanstvo te da drugo za nju ne postoji. Naučila se biti „pokorna i brižna“. „Rekao bi da je nestalo svih čežnja iz njezina srca, osim želje da svi budu zdravi i zadovoljni s njome.“ (Šimunović, 1998, 198)

3.3.1.2. Moć

U pripovijetkama *Duga*, *Muljika* i *Rudica* moć imaju muškarci. U *Dugi* je to posebno vidljivo u životnoj priči vezilje Save koja je kao žena bila nemoćna promijeniti svoju sudbinu i izbjeći udaju koja joj je donijela nesreću. Nije se htjela udati, ali je morala. „Ja se otimala dok sam mogla, no najposlije odem.“ (Šimunović, 1998, 54) Kad se udala, ista ju je situacija dočekala s mužem. On je bio taj koji je imao moć, a Sava mu je morala biti poslušna. „Dok je novaca u nas teklo – hajde, hajde – no kasnije ni spavati nisam smjela, već sve vezi i vezi, dan i noć (...) A sam radio nije ništa, već se kojiput i nasmije gledajući kako ja ovim jadnim rukama vezem i zubima prihvaćam iglu.“ (Šimunović, 1998, 56) U *Muljiki* se vidi da moć pripada muškarcima jer o Bojinom životu odlučuju njen otac i Ilija. Ona se ne želi udati, ali mora, kao žena nema moć to promijeniti. „Ženi se govori što da radi, a ona to bespogovorno mora izvršiti te nema pravo na odabir jer ne posjeduje moć da upravlja svojom sudbinom, a svako odstupanje od društvenih patrijarhalnih normi dovodi do sankcija kolektiva te

izolacije.“ Boja „odbija brak s Ilijicom, što u danom okruženju predstavlja nedopušteni aktivizam.“ (Durić, 2012, 265) Rudica se isto tako udala preko svoje volje, njen muž je taj koji ima moć i vlast nad njenim životom.

S druge strane, u pripovijetkama *Alkar* i *Demo* moć je dana ženama. U *Alkaru* je Marta ta koja bira između Salka i Rašice, ona je ta koja određuje njihovu sudbinu i njena je odluka ono što je Salka dovelo do ludila. Međutim, Martina moć je samo prividna. Ona odabire Rašicu na temelju svoga uvjerenja da se muža treba bojati, a to je uvjerenje stekla upravo utjecajem patrijarhalnih vrijednosti. U *Demi* moć ima Đemina zaručnica Petrica. Demo se suočava sa svojim strahom zbog nje, ona je ta koja je željela da joj donese kovčežić iako je znala da Demo, da bi to učinio, mora proći kraj mjesta kojega se boji. Demi je stalo do Petričinog mišljenja o njemu i zato joj se ne suprotstavlja. „Demo zatrne pomislivši da će samac onim putom i u takovoj noći, a još više od sumnje da je Petrica saznala kako od straha noćiva u pojati i čeka zoru (...) jer bi volio i poginuti nego da ona sazna kako ga je strah.“ (Šimunović, 1998, 279)

Posebnu situaciju nalazimo u pripovijetki *Ljubav*. Tu su suprotstavljena dva ženska lika, Zorka i Katinka. Zorka je ta koja ima moć, ona uzima svoj život u svoje ruke, ne obazire se na rodne uloge i ono što je društvo namijenilo za nju kao ženu. Katinka, s druge strane, prihvaća svoju ulogu supruge i majke, a Lino je taj koji ima moć u njihovom odnosu, što možemo vidjeti, između ostalog, kada Katinka odlazi k ocu pomoći u pripremama za vjenčanje. Ona ne zna je li bolje da povede djecu sa sobom ili da ih ostavi kod kuće: Stoga joj Lino govori što da učini, a ona mu odgovara: „Kako ti odrediš, onako će i biti“ (Šimunović, 1998, 218).

3.3.1.3. Dominacija

U pripovijetkama *Alkar* i *Duga* uočljiva je dominacija starijih nad mlađima, odnosno dominacija roditelja nad djecom. U *Alkaru* Salko ne smije trčati alku jer mu otac brani, a on se mora pokoriti njegovoj volji. Isto je tako i u *Dugi*, Srna ne smije izlaziti iz kuće, pjevati itd. jer joj roditelji to brane, a ona im se ne smije suprotstaviti.

U *Muljiki* i *Rudici* uočavamo dominaciju muškog nad ženskim. Kao što je već rečeno, otac i Ilija su ti koji upravljaju Bojinim životom, a isto je tako i s Rudicom, ona se mora pokoriti muževoj volji, čak i kada on pije i tuče je. U *Demi* je, s druge strane, žena ta koja dominira, ali na nešto suptilniji način. Petrica Demi nije dopuštala da joj poljubi usta, „nego se otimala i onda kad bi joj ljubio jagodice ili vrat. Ne zato što joj ne bi bio vrlo drag, nego da

mu, od objijesti, prkosi, a onda pokaže kako je dragi Bog i njojzi dao snagu. Te večeri sjećala se kako Đemo ne uzmiče ni pred kim, a nje se boji i sluša je...“ (Šimunović, 1998, 284) Petrica na neki način zapovijeda Đemi da ode po kovčežić. Ona zna da je njega strah proći kraj brda nalik Golgoti, ali ne ostavlja mu izbor. On se ne pokorava njenoj volji, kao što se Boja i Rudica pokoravaju muževima, jer mu je to naloženo njegovom društvenom i rodnom ulogom, već on takvim postupkom želi potvrditi svoju muškost. U *Muljiki* također možemo primijetiti da Ilija mijenja svoj izgled i govor zbog Boje, dakle, ona ima određeni utjecaj na njega, ali razlika je u tome što Boja to ne traži od njega niti želi da se on promijeni. Ona želi izbjeći brak bez obzira na sve, ali nema moć da ga izbjegne.

U pripovijetki *Ljubav* zanimljiva je dominacija mlade djevojke Zorke nad Linom i njenim zaručnikom Dušanom, a u jednom dijelu pripovijetke čak i nad vlastitom majkom. Ona nije opterećena time kako bi se trebala ponašati da se uklopi u društvo, ona je mlada i lijepa i toga je svjesna, ona čini ono što mora činiti kako bi ugodila sebi, što je čini jako zanimljivim ženskim likom. Ona za sebe kaže: „pa i ja ljubim sve i zaslužujem njihovu ljubav jer... jer sam lijepa i sretna“ (Šimunović, 1998, 221).

3.3.1.4. Emancipacija

Pripovijetke *Alkar* i *Ljubav* naznačuju mogućnost emancipacije žena. U tim pripovijetkama žene čine nešto što je u to vrijeme u toj sredini neuobičajeno i neprimjereno za njih. U *Alkaru* je Marta ta koja bira muža. Salko je prosi, ali ona odbija poći za njega. Osim toga, želeći zaštititi svoju majku kad je seljani optuže da je ona kriva za Salkov nestanak, Marta govori stvari neprimjerene za ženu. U *Ljubavi* se ženska emancipacija vidi kod Zorke i njezine majke koje se bave lovom i čine druge ženama neprimjerene stvari. Lino se iznenadio kad je ugledao „dvije dame u lovačkim odijelima (...) Viđao je svakojakih lovaca, ali ženskih još nikad“ (Šimunović, 1998, 201-202).

Srna se pokušala emancipirati na način da postane dječak, što zapravo i ne bi bila emancipacija nje kao žene. Ipak, ni takva emancipacija joj ne uspijeva, nego je vodi u smrt. Mogućnost izlaska iz ženske sudbine javlja se u obliku narodne predaje o dugi, ali i taj pokušaj završava nesrećom. Izlaza zapravo nema, žene su osuđene na nesreću (Kodrnja, 2006, usp. 22). Srna živi u društvu u kojem postoji primat muškosti i jedino kao muško ona može postići ono što želi od života. “Proći ispod duge značilo bi stoga: ući u viši vrijednosni sustav, u područje zbilje u kojemu je napose smisljeno i opravdano natjecati se, boriti se, dokazati se.“ (Žmegač, 1998, 199)

Za Boju isto tako nema izlaza, njen otac i muž vlasnici su njezina života. Jedina mogućnost emancipacije za nju je smrt, to je jedini način da pobjegne od toga da bude robinja, jer to je ono što joj je život kao ženi namijenio.

3.3.1.5. Društvena nejednakost

Društvenu nejednakost na temelju spolne pripadnosti primjećujemo u *Muljiki*, *Dugi*, *Rudici* i *Ljubavi* u odnosu prema ženama. Boja, Sava i Rudica nisu jednake svojim muževima, muškarci ih izabiru za žene, a one se udaju protiv svoje volje. Kada je Ilija došao prositi Boju, ona je „ciknula (...) kao guja u procijepu i privila se uz ćaću pa ga sve ljubi i ne da se otisnuti od njega: - Ne daj ti mene, ćaća mili!“ (Šimunović, 1998, 40) Za razliku od Ilije, koji ima pravo odabrati nevjestu, Boja nema pravo reći za koga se želi udati jer je žena. U *Rudici* je pak jasno predočeno mišljenje ljudi kako je muškarcima u redu činiti jedno, a ženama drugo. Tako je, primjerice, u redu da muškarac pije u krčmi, dok žena doma rađa: „Pa čekaj – reče Vrgas – a što bi joj ti? Neka leži, tako je Bog odredio ženama, a nije samo tvojoj.“ (Šimunović, 1998, 75)

Srna osjeća društvenu nejednakost jer ne može provoditi djetinjstvo kako bi htjela, kako ga provode njeni vršnjaci koji su dječaci, samo zato što je žensko. „Samo njihovi dječaci, mali Čardačani, smjeli su se pržiti na suncu i hladiti u mlakoj Glibušinoj vodi ne čekajući večer kao njihove sestre. One su morale čekati zalaz nemilog sunca da s majkama prošeću po jedinoj čardačkoj ulici i tako pokažu nove i svijetle opravice. A dotada su morale ležati da im lišca ostanu nježna i bijela kakva moraju da budu u gospodskih djevojčica.“ (Šimunović, 1998, 44)

U *Dugi* se društvena nejednakost temeljena na spolnoj pripadnosti jasno očituje u nekim rečenicama koje likovi izgovaraju. Primjerice, Savin muž, kada mu je rekla da je ne napušta jer imaju zajedničko dijete, odgovara: „Lijepa li mi djeteta! Ženskomu se ni Bog ne veseli!“ (Šimunović, 1998, 56) Time jasno ističe kako su žene manje vrijedne od muškaraca. Nadalje, nakon što je Sava ispričala svoju tragičnu životnu priču, udovica Klara govori: „Tako je Bog dosudio nama ženskima (...) valja da trpimo zlo koje nam pošalje.“ (Šimunović, 1998, 56) Sava nakon toga govori: „A da nijesam bila žensko, pa sve što nemam ruku ne bih bila ovoliko isplakala, niti bi mi živjeti ovako omrznilo.“ (Šimunović, 1998, 57) Jasno je rečeno da je ženama suđeno da budu nesretne, a to je još više naglašeno time što Sava manjom nesrećom smatra to što nema ruke nego što se rodila kao žena.

Zorka se opire društvenoj nejednakosti jer ide u lov i radi druge „muške“ stvari, ali ipak je zbog toga osuđivana. Slično je i s Martom u *Alkaru*, ona govori stvari koje nisu primjerene ženama (dok ih muškarci mogu slobodno govoriti) i zato joj se ljudi čude.

3.3.1.6. Spolni i rodni identitet

„U *Alkaru* je očito kako je Salko spolno muškarac, no njegov rodni identitet ostaje otvorenim pitanjem, što se uočava iz njegova osobitoga fizičkoga izgleda“ (Durić, 2012, 268). On rodni identitet muškosti i junaštva kakav se slavi u njegovu kraju mora steći pobjedom na alki. Demo svojim junaštvom u odnosu s drugim ljudima pokazuje da je „pravi muškarac“, ali se boji nevidljivih sila, sablasti. U opisu izgleda Salka i Đeme vidimo koliko su drugačiji, ali nešto im je zajedničko: obojica moraju učiniti određeni pothvat kojim će steći ili potvrditi svoj rodni identitet. Za Salka je to pobjeda na alki, a za Đemu uspješan prolazak kraj mjesta kojeg se boji. Demo u svom pothvatu uspijeva, dok Salko ne uspijeva. „Ishod alke donio je rasap Salkova identiteta: na kraju on postaje jedini sudionik u grotesknom prizoru parodirane alkarske utrke.“ (Detoni-Dujmić, 1998, 12)

Srna je žensko, ali ona, kako se čini, posjeduje muški rodni identitet jer se želi ponašati kao dječak. Ona zapravo ne želi biti dječak, ona samo želi ono što za nju označava muški rodni identitet, a on za nju označava slobodu i sreću. Iako je u patrijarhalnoj sredini u kakvoj je živjela njeno ponašanje bilo nesvakidašnje i čudnovato, njene su želje zapravo bile nešto sasvim obično, lijepo i zdravo (Čolak, 1966, usp. 148). Nju je miris u kući podsjećao na „bolest, starost i smrt, a miris iz Luga, gdje su pjevali dječaci, budio je radost i život.“ (Šimunović, 1998, 47) „Ona se (...) iskreno raduje i zamišlja u tijelu dječaka nakon prolaska ispod duge, ne iz razloga što želi imati muško tijelo, nego što muško u društvu ima bolji položaj te veće slobode“ (Durić, 2012, 270).

Slično je i sa Zorkom u *Ljubavi*, ona se bavi lovom ne zato što želi biti muškarac ili preuzeti muški rodni identitet, nego zato što uživa u tome. Njeno shvaćanje toga što znači biti žena ne podudara se sa shvaćanjem njene okoline.

U *Muljiki* Boja ima ženski rodni identitet, ali ona ima drugačije rodne karakteristike od onih na koje je njena okolina navikla i koje smatra lijepima i dobrima. Boju već kao ženu smatraju biološki inferiornom, a time što je drugačija i od drugih žena postaje dvostruko neprihvaćena (Durić, 2012, usp. 269).

3.3.2. Motivi koji upućuju na rodnu problematiku

U nastavku će se na temelju motiva koji se ponavljaju u različitim pripovijetkama nastojati pokazati kako je pisac koristeći te motive želio staviti naglasak na temu neravnopravnog odnosa muškarca i žene. Vidjet ćemo kako se iz tih motiva i uz pomoć prethodno spominjanih krtitičko-pedagoških pojmova može iščitati kritika patrijarhalnog društva.

3.3.2.1. Opis likova

Kada smo govorili o spolnom i rodnom identitetu, primijetili smo da se oni kod Šimunovićevih likova uvijek ne podudaraju. Često se i u opisu likova može vidjeti kako Šimunović navodi ženske karakteristike kod muških likova te muške karakteristike kod ženskih likova. On tako čitatelja tjera na preispitivanje njegovih vrijednosti i dovodi u pitanje što zapravo znači biti muško, a što znači biti žensko. U patrijarhatu nije bitno samo ponašati se na određeni način, nego treba i izgledati na određeni način, Izgled treba zrcaliti dominantne i poželjne rodne ideale za ženu i za muškarca (Durić, 2012, usp. 269).

U analiziranim pripovijetkama nalazimo dva muškarca koji su pomalo feminizirano opisani. Prvi od njih je Salko za kojeg pripovjedač kaže da „bijaše nalik na prkosnu djevojku što draži svoga jarana.“ (Šimunović, 1998, 79) Salko je bio drugačiji od ostalih momaka: „Samo lice njegovo bijaše jednako djetinje; on nije gledao onako mrko, hajdučki kao ostali momci, već mu je pogled blag i veseo kao i na livadama na polju.“ (Šimunović, 1998, 102) A kada je na kraju pripovijetke nestao, ljudi su govorili: „Ono je bio cura, a nije momak“ (Šimunović, 1998, 119). Slično je opisan i Lino: „Linov krepki i muževni struk kao da se izmoren vraća s naporna rada. Lice mu bijaše u potpunoj opreci prema snažnom tijelu: bijelo i nježno kao u gospođice gradske.“ (Šimunović, 1998, 205) Kada je čuo Zorku kako svira glasovir, „zadrhta i osjeti plamen u licu poput kakve nedorasle djevojčice“ (Šimunović, 1998, 216).

Potpuno suprotno opisani muški likovi su Demo i Rašica. Demo je opisan kao „golem i snažan kao div“, pripovjedač kaže da se pod njegovim koracima „zemlja drmala“ (Šimunović, 1998, 275). Rašica je također hodao „hajdučkim korakom da je zemlja tutnjila“ (Šimunović, 1998, 85). „A bio je zbilja krasan, možda najljepši od svijetu alkara i najsljedniji starim hrvatskim vitezovima.“ (Šimunović, 1998, 103) Kao što možemo vidjeti, Demo i Rašica predstavljaju snagu i junaštvo. Oni su primjer prave muškosti, oni su ono čemu bi svi muškarci trebali težiti. Salko zapravo i teži biti kao njegov otac, ali to mu ne uspijeva. „Kako

se ne može pomiriti s činjenicom da zajednici neće moći dokazati svoj maskulini status, završava u psihotičnom deliriju.“ (Durić, 2012, 266)

Žene koje se u Šimunovićevim pripovijetkama ne uklapaju u rodne ideale patrijarhata su Srna, Petrica, Marta i Zorka. Srna se, kao što je već spomenuto, želi ponašati kao dječak: želi izaći na sunce, trčati, pjevati, a te su želje u njenoj sredini neprimjerene za djevojčicu. Petrica je netipična ženska osoba jer nije bila pokorna i poslušna kao druge djevojke. „A ta njegova cura ne samo da bijaše lijepa nego i snažna, visoka te prkosila svakome i ne strepila pred momcima kao druge. Ni maćehe ni oca nije se bojala niti kome umiljavala, a grstila se i na momke kad bi opazila da im kroz oči viri strah.“ (Šimunović, 1998, 277). Marta je netipična djevojka zbog svoje zamišljenosti. „Marta bi dugo gledala preda se kao da gata budućnost. I baš zato što su je često viđali zamišljenu, govorili su seljani da će biti vještica kao i majka. Druge cure nijesu nikada viđali zamišljene. (...) Gledajući je, ćutio si pritajenu snagu što je u njoj“ (Šimunović, 1998, 84). „za razliku od drugih, veselih, rumenih i prpošnih djevojaka Dalmatinske zagore, ona je trajno zamišljena i odsutna te samim time već počinje odudarati od ideala zajednice te posjeduje predispozicije da je se etiketira kao vješticu, baš kao i njezinu majku. Iz razloga što joj je fizički izgled bio vrlo ugodan oku, do takvih drastičnih mjera ne dolazi.“ (Durić, 2012, 271) Petričina snaga i neustrašivost te Martina zamišljenost tradicionalno su muške osobine, iz tog razloga one odudaraju od ostalih djevojaka u zajednici.

Svojevrsni kontrast dvaju ženskih likova vidimo u pripovijetki *Ljubav*, a radi se o Zorki i Katinki. Njihovi su životi posve različiti. Zorka ide u lov, svira glasovir, dok se Katinka bavi samo kućom i djecom. Također su posve različite po svome ponašanju i uvjerenjima. Zorka je „lukava djevojka koja hoće da podraži svoga sljubovnog vjerenika kadgod može“ (Šimunović, 1998, 214). „Ona je u naponu mladenačke snage nesvjesno tražila da bude ljubljena što jače, ali ne imadaše namjere da ljubav uzvraća.“ (Šimunović, 1998, 226) Katinku, s druge strane, Lino vidi kao bojažljivu i zabrinutu ženu s čoporom djece oko sebe (Šimunović, 1998, usp. 198). „Katinka je bez čežnji, ona, patrijarhalno odgojena, zadovoljna je ljubavlju svoga Lina“ (Čolak, 1966, 167). Zanimljivo je kako u istoj pripovijetki nalazimo dva potpuno različita ženska lika: Zorku, koja se odupire onomu što joj patrijarhat nalaže da bi morala činiti kao pripadnica ženskog spola, i Katinku, koja u potpunosti prihvaća svoju rodnu ulogu i, kako se čitatelju na prvi pogled čini, to joj nimalo ne smeta.

3.3.2.2. Odgoj

U *Muljiki*, *Dugi* i *Alkaru* nalazimo sličan odnos roditelja prema djeci. U *Muljiki* i *Alkaru* to je grubost u odgoju, Boju i Salka očevi tuku, dok je u *Dugi* to restriktivnost, odnosno stalna ograničenja i zabrane. Salko se Rašice bojao, „drhtao od straha i gledao ga prestrašeno“ (Šimunović, 1998, 88). Kada je Rašica od Salka čuo da se on i Marta vole, razbjjesnio se i istuako ga: „grmjelo je u kuli da su se i prozori tresli a kandžija u Rašičinoj ruci zviždala. I od toga dana ležao je i ležao Salko tu u hladu vrba, no svako bi se malo pridizao da pogleda na svoje selo i tad si mu mogao vidjeti na licu crvene i modre tragove kandžije.“ (Šimunović, 1998, 96-97)

Srnin se odgoj, kao što je već rečeno, svodio na stalna ograničenja i zabrane. „Serdar i Serdarovica mislili su da se ne pristoji njihovoj kćeri kad mu drago pjevati i kojugod pjesmu, zato što je bila žensko i zato što još nijesu kupili glasovira.“ Govorili su joj da se makne s prozora jer će pasti, nije smjela biti goloruka. „I tako je Srna slušala svaki dan bezbrojne opomene za svoju lakoumnost, osobito kad bi htjela da učini nešto što se dopušta samo dječacima.“ (Šimunović, 1998, 46) Jedino što joj je bilo dozvoljeno, odnosno ono što je morala raditi, bile su večernje šetnje i molitva. „Djevojčica je od malih nogu živjela neravnopravnost među spolovima koje ovjeravaju i tradicijom kodirani odgojni običaji.“ (Nemec, 2001, 97) Srna je „primorana ponašati se kao slaba i pasivna djevojčica, piti raznorazne ljekovite napitke te se neprestano moliti, iako prema svojim psihičkim i konstitutivnim karakteristikama biva jednako aktivna kao i dječaci. Upravo je stoga Srna jedan od karaktera koji dovodi u pitanje stabilnost biološke podloge patrijarhata pa u konačnici treba biti uklonjena kako bi se zatvoreni sustav mogao očuvati.“ (Duric, 2012, 268)

Takav odgoj sputava slobodan razvoj duha Boje, Salka i Srne. Da bi se prilagodili željama roditelja, oni moraju zatomiti ono što stvarno osjećaju. Boja mora zatomiti svoju želju da se ne uda za Iliju, Salko mora zatomiti želju da trči alku te da bude s Martom, a Srna mora zatomiti želju da se igra slobodno kao dječaci. Takav odgoj i takvo zanemarivanje potreba djece čini roditelje sukrivcima za tragičnu sudbinu koja će kasnije snaći Boju, Srnu i Salka.

U *Muljiki* je predočen još jedan problem odgoja kćeri. Kćeri se odgajaju za udaju, i to se udaju vrlo mlade. Njihov je životni cilj bio udaja, drugo ništa nisu trebale niti mogle očekivati od života, a ako se ne bi udale bile bi etiketirane kao usidjelice: „Njihove se djevojke udavale kad bi im bilo četrnaest, najviše petnaest godina, a nijesu bili rijetki slučajevi, da bi se i mlađa udomila. Kad bi djevojci bilo osamnaest godina, već bi bila izbrisana iz srdaca namastirčanske momčadi. Svaka bi takva djevojka dobila neizbrisivo ime

usidjelice (...) Stoga su se roditelji starali da svoje kćeri udome čim bi bile na izmaku djetinjte dobi“ (Šimunović, 1998, 32). Za djevojke nije postojala mogućnost ostvarenja drugačije uloge od uloge supruge i majke. Pripovjedaču se, kako se čini, ne sviđa taj običaj, što možemo zaključiti kad kaže da „su u drazi djeca rađala djecu“ (Šimunović, 1998, 32). Ta rečenica očito označava nešto negativno jer upućuje na oduzimanje djetinjstva djevojčicama kako bi ispunile svoju društvenu ulogu majke što prije, što kod čitatelja svakako izaziva suosjećanje. One to sigurno ne žele, ali društvo to od njih očekuje i one nemaju pravo izbora.

3.3.2.3. Odnos s bračnim partnerom/icom ili zaručnikom/icom

Odnos između bračnih partnera ili zaručnika u proučavanim pripovijetkama često je narušen zbog problema vezanih za rodni identitet jednoga od njih. Tako je ljubav Salka i Marte prestala jer Salko nije bio „pravi muškarac“. Ona je smatrala da se muža treba bojati, a Salka se nije bojala, zato prekida s njim i udaje se za Rašicu. „Ona je željela da muža časti i da ga se boji, no Salko se bojao nje i nikada je nije smio prvi ni da zagrli (...) Ali je vjerovala da se pravi muž ima poigrati sa ženom, a ne ona s njime.“ (Šimunović, 1998, 97)

Sličan je problem i u pripovijetki *Demo*. Petrica je uvrijeđena kad saznaje da Demo, nakon što ode od nje, provodi noći u obližnjoj staji umjesto da se noću vraća kući. Ona inzistira da noću prođe kraj mjesta kojeg se boji kako bi pokazao svoju odvažnost, svoju muškost. „Jedino je znao da se ne smije vratiti i da mora donijeti kovčežić: inače bi se zauvijek osramotio i Petrica ga ne bi više ljubila.“ (Šimunović, 1998, 280) Demo smatra kako ga Petrica neće više voljeti ako ne dokaže da je „pravi muškarac“, iz toga proizlazi da ljudi koji ne ispunjavaju svoje rodne uloge ne zaslužuju ljubav. To se upravo dogodilo i Salku: nije uspio dokazati svoju muškost i zato ga Marta nije mogla voljeti.

Boja, Rudica, Katinka i Sava žrtve su dominacije svojih muževa. Ilija Boju voli, ne smeta mu njen neobičan izgled, ona je za njega posebna. „Sve različite kićene rečenice, što ih je kao vojnik znao sipati u sličnim prigodama, iščezoše, pa on samo i opet duboko uzdahne. No, Boja ga ne pogleda ni ovaj put, a bila je tako lijepa i vitka prema tamnom grmlju na obronku i obasjana tako ljupkim svjetlom sunca na zalazu kakva Ilijica nije još nikad vidio.“ (Šimunović, 1998, 36) Ipak, ona ne želi poći za njega. Iz tog razloga njihov brak nije mogao biti sretan.

Rudica je žrtva svoga muža jer trpi njegova pijanstva i batine. Ona kao žena nema mogućnost pobjeći iz takvog braka. Katinka je žrtva patrijarhalnog načina života jer za nju postoje samo djeca i kućanstvo. Ona osjeća da njen muž nije sretan, iako ne zna pravi razlog,

a ni ona sama nije sretna, pripovjedač je opisuje kao bojažljivu i zabrinutu ženu s čoporom djece oko sebe (Šimunović, 1998, usp. 198). Savu je muž iskoristio i napustio. Ostala je sama s djetetom, a vez, ono čime se prije ponosila i što je radila s užitkom, zgadio joj se jer je postao simbol njezine nesreće.

U *Ljubavi* možemo promotriti i odnos Zorke i njenog zaručnika Dušana. Zorka dominira nad svojim zaručnikom, zadirkuje ga i pred njim otvoreno flerta s Linom. Nju ne zamara što društvo od nje kao žene zahtijeva da bude pokorna i poslušna svom zaručniku, ona se tako opire društvenim konvencijama. Dušan joj se suprotstavlja na najekstremniji mogući način: oduzima si život. „I zbilja na kamenom i okrvavljenom podu tornja ležalo Dušanovo truplo u zadnjim, lakim trzajima, a nad njim klečala Zorka u nijemom užasu.“ (Šimunović, 1998, 236)

3.3.2.4. Odnos sa zajednicom

Rašica i Đemo u zajednici izazivaju slavljenje i divljenje. Oni su primjer ostalim muškarcima, oni su definicija muškosti, ispunjavaju izazove koje zajednica pred njih stavlja. Time se ističe da „u patrijarhatu nije dobro biti ni bilo kakav muškarac, nego treba biti muškarac koji nadmoćno vlada drugim muškarcima te ženama jer samo kao takav može služiti kao ogledni primjer muškosti.“ (Durić, 2012, 267)

Srna, Marta i Zorka svojim ponašanjem iznenađuju zajednicu. Srna je neobična djevojčica jer se želi ponašati kao dječak i zajednica to primjećuje. „Ona je htjela da se na jablan penje, da prepliva Glibušu, da trči na konju, da se potuče sa dječacima – i stotinu drugih čudnovatih i strašnih stvari.“ (Šimunović, 1998, 47) Zato udovica Klara kaže: „Grjehota što vam nije sin!“ (Šimunović, 1998, 52) „Želeći biti dječak, muško, po živosti i snazi, ona se (...) sukobljuje sa svojom sredinom. Ona taj sukob, doduše, ne traži, ali ga izaziva, a naposljetku je njezina sklonost vodi u propast.“ (Žmegač, 1998, 192-193)

Marta iznenađuje zajednicu stvarima koje govori, a koje nisu primjerene za ženu. Kada Beglučani optužuju nju i njezinu majku za Salkovu nesreću, Marta odgovara: „Što sam imala učiniti kad sam zavoljela Rašicu više nego Salka? Tko može zapovjediti i meni – i drugoj – koga ću ljubiti kad to ne možemo zapovjediti ni same sebi?“ Svi su se čudili kad je to izgovorila „jer takvih riječi još nikad ne čuše. A sad ih, eto, čuju iz ženskih usta.“ (Šimunović, 1998, 125) Marta se odupire kolektivu, ali ipak ne bježi od patrijarhalnog načina razmišljanja jer smatra kako je jedino može kazniti njezin muškarac, Rašica, jer je ona njegovo vlasništvo (Durić, 2012, usp. 274).

Zorka šokira ljude svojim bavljenjem „muškim stvarima“. Stari mlinar tako govori Linu: „Zametnu se puškama pa u lov! ... Je li to za njih? (...) ali one i puše kao muškarci, piju vino pa pjevaju do svanuća“ (Šimunović, 1998, 202). Stari mlinar takvim govorom zapravo osuđuje Zorku i njezinu majku i one stoga trpe društvenu nejednakost.

Boja je neprihvaćena u zajednici zbog svog neobičnog izgleda koji su ljudi u njenom mjestu proglasili bolesnim. Ona je „suha i žuta pa ne može ni da se meće sa drugim namastirčankama kojima se od mesa oči i ne vide“ (Šimunović, 1998, 40). Ona zapravo posjeduje nesvakidašnju ljepotu i gracioznost koja je njima nepoznata i zato su je proglasili bolešću, kao što su njezinu tihu samosvijest proglasili tvrdoglavošću koju treba slomiti (Merkler, 1996, usp. 101). Ilijina majka ovako govori o Boji: „ko bi onu žutu lasicu i doveo u kuću... Ta sad je i onako sve Jovišino naše, sad mu ne treba uzimati ono žutulje... onaj zelembać – ona muljika“ (Šimunović, 1998, 39). *Muljika* je zapravo „priča o sudbini seoske djevojke drugačije, neuobičajene ljepote koju ne prihvaća, ponižava i na kraju slama gruba životna sredina“ (Merkler, 1996, 100).

S druge strane, Rudičin život, koji se čitatelju prikazuje kao težak i mučan, zajednici je sasvim normalan i prihvatljiv. Pijančevanje njenog muža i batine koje ona prima od njega u zajednici su normalne i svakidašnje: „Svaki čovjek tuče ženu (...) Jedanput, ljudi moji, nalupao je baš junački: svu smo se zimu smijali.“ (Šimunović, 1998, 71) Samo pripovjedač osjeća kako Rudica ne bi trebala živjeti takav život: „Mene nešto čudno steglo oko srca i najvolio bih bio povratiti se kući, ali je sunce svejednako žeglo pustu okolicu, i ostanem da čekam večer.“ (Šimunović, 1998, 72)

3.3.2.5. Tragičan kraj

Smrt kao tragičan kraj javlja se u tri pripovijetke, i to u *Muljiki*, *Dugi* i *Ljubavi*. U *Muljiki* i *Dugi* umiru glavne junakinje, Boja i Srna. Boja umire shrvana bolešću, dok se Srna utapa u Glibuši u pokušaju da protrči ispod duge i tako postane dječak. Objema je život donio nesreću jer su žene, drugi upravljaju njihovim životima, a one se ne mogu emancipirati i pronaći sreću, stoga je jedini izlaz iz nesreće i ropstva za njih smrt. Slično je i s Katinkom u *Ljubavi*. Ona umire shrvana bolešću, kao i Boja, kao da naslućuje da joj se muž zaljubio u drugu ženu i da za nju na ovom svijetu više nema sreće. Bojina i Katinkina smrt zapravo je njihova osveta, i kao da nije važno što su i same stradale u toj osveti. (Merkler, 1996, usp. 102) Za Katinku je smrt izlaz iz muka koje donosi život: „Toliko je propatila u posljednja tri

dana da ne mogaše doći gore, pa od svega osjećaše najjasnije kako njezine strašne muke prestaju.“ (Šimunović, 1998, 239)

Za Rudicu isto tako nema izlaza iz njene podčinjenosti. Ona ne umire, ali nagovješteno je da će joj život i dalje biti težak i bolan. To posebno dobro vidimo u opisu krajolika koji je pripovjedaču nekada bio tako mio i drag, a sada je tmuran i turoban. „Uzalud je izišao mjesec i blago osvijetlio svu okolicu – uzalud su spržene mirisne biljke žarko odisale: meni se ti dočići pričinjali kao otrgani, izlomljeni vinogradi, a miris me travice sjećao na groblje.“ (Šimunović, 1998, 75)

U pripovijetki *Alkar* tragičan je kraj doživio Salko. Nakon što je Marta izabrala Rašicu umjesto njega, slomilo mu se srce te je poludio. Njegov tragičan kraj tragičan je zapravo i za ostale likove. Brak Marte i Rašice nije mogao biti dobar, lijep i skladan. Salkovo je ludilo u njihove duše unijelo nespokoj (Čolak, 1966, usp. 159).

Demo je jedina od proučavanih pripovijetki koja završava sretno. Demo donosi Petrici kovčežić i oboje su sretni, budućnost za njih, čini se, nosi lijepe stvari. Međutim, u dijelu pripovijetke u kojem Demo treba proći kraj zastrašujućeg brda s tri kruške, Šimunović prilično napeto opisuje Demin put i tako čitatelja drži u neizvjesnosti. Taj zastrašujući opis donosi nagovještaj Demine tragične sudbine. „Demo progleda i tik uza se vidje slabašno svjetlo: uzdrhta, promre, više nego da je pred njim buknuo najgolemiji plamen... Sad se iza toga malenog žiška počeo micati nešto crna, pa počeo rasti i rasti uvis tako strašno da se Demo nije više ni bojao jer osjeti da je konac svemu i jer se njegovo tijelo bijaše posve okamenilo.“ (Šimunović, 1998, 280) „Demina situacija sadrži u sebi nešto tragikomično: smiješna je i jadna, a u isto vrijeme znači podvig. Tek kada je ispričana cijela pripovijetka, čovjeku se otme smiješak i spozna kako je i on bio prevaren kao i Petrica“ (Čolak, 1966, 186).

Tragičan kraj koji su doživjeli spomenuti likovi zapravo je odgovor na društvenu nejednakost koju doživljavaju zbog svoje spolne pripadnosti. Boja, Srna i Katinka umiru jer ne mogu i ne žele ispuniti očekivanja društva da ne budu ništa više od poslušnih kćeri, supruga i majki. Salkovo ludilo odgovor je na očekivanja društva da bude kršan, snažan i neustrašiv muškarac, odnosno da ispuni šablonu kakvu je pripremio njegov otac. „To je opet ona šimunovićevska turobna 'pobjeda' kojom njegovi junaci svojim stradanjem kažnjavaju svijet koji ih je otjerao u stradanje.“ (Merkler, 1996, 102)

3.3.2.6. Kajanje i žaljenje

Nakon Bojine, Srnine i Katinkine smrti njihovi bližnji kaju se zbog načina na koji su postupali s njima. Bojin otac doziva svoju mrtvu kćer i moli je za oprost: „Bojo! mila moja, oprosti! (...) Bojo, janje moje malo!“ (Šimunović, 1998, 43) Srnini roditelji osjećaju da su izgubivši kćer izgubili smisao života, nakon njene smrti nisu mogli misliti ni na što drugo osim na nju. Osjećaju da su sami krivi zbog toga što se dogodilo jer su joj branili da bude slobodna i sretna. „Razmišljajući o svom dotadanjem životu, Srnini roditelji spoznavaju da su posvema izgubili smisao i središte svoje egzistencije; štoviše, čini im se da su i prije živjeli pogrešno jer su – žrtvujući sve građanskom probitku i stjecanju vanjskog ugleda – iznevjerili one vrline estetskog i slobodnog življenja koje su se tako zanosito, ali i sudbonosno, očitovale u male Srne.“ (Žmegač, 1998, 201-202) „Sjetili se kako su gojili svoju jedinicu, brižno nastojeći da je otmu prirodi i radostima života, za čim je njezina mlada duša toliko čeznula, i razumješe svu onu borbu što je morala biti u njoj. Znali su da njezinu dušu držahu za nešto drugo, što je bila žensko, pa njezine misli i želje nijesu za njih imale nikakva smisla.“ (Šimunović, 1998, 64) Na kraju to ne mogu nikako preboljeti te si sami oduzimaju živote.

Lino se kaje zbog načina na koji je postupao s Katinkom. Želio je ponovno osjetiti ljubavnu sreću kakvu je osjećao u mladosti te se zaljubio u Zorku, ali tek kad je Katinka umrla, shvatio je da je zapravo i dalje voli i da njegov život nema smisla bez nje: „Pa neka se lomi, ruši, neka umremo svi jer čemu sve ovo bez Katinke? (...) Ja, ja sam kriv... jer sam je malo čuvao... jer sam je amo pustio... jer nijesam doveo djecu! (...) Jer te nijesam ljubio koliko treba!... Ali to nije istina! Ljubio sam te više nego cio svijet, a sada te ljubim jače nego ikad... i mrtvu!“ (Šimunović, 1998, 239) Lino osjeća da je upravo on kriv za Katinkinu smrt i, tek nakon što ju je izgubio, shvaća koliko mu je zapravo značila.

Petrica je željela da joj Đemo pokaže da je neustrašiv i time vrijedan njene ljubavi, ali na kraju se boji za njega te se kaje zbog svog postupka. „Još mnogo prije stala se bojati za Đemu i kajati što ga je navela da po onakvoj noći ide samcat putem kojim se nitko drugi nije usudio proći.“ (Šimunović, 1998, 284) Ona shvaća da ga voli i da je to je li on neustrašiv ili ne zapravo manje važno.

Kao što je već spomenuto u vezi pripovijetke *Alkar*, brak Marte i Rašice nije mogao biti skladan i sretan. Rašica ipak voli svog sina i njegov nestanak ga pogađa. On ga traži i žali što je bio grub i nepošten prema njemu. Svjestan je da je njegov brak sa ženom koju voli njegov sin zapravo bio okidač koji je Salka doveo do ludila. Marta se također kaje zbog svoje

odluke, a to vidimo kad kaže: „da sam znala, ne bih se udala za nj, ali ne bih ni za Rašicu!“ (Šimunović, 1998, 125)

U *Rudici* uočavamo žaljenje pripovjedača nad Rudičinom sudbinom. On osjeća očaj jer ne može promijeniti stvarnost koja je tako okrutna prema ženama: „tako završuju čeznutljivi pogledi ispod dugih trepavica, a još kasnije bit će još gore... - Tako će, eto, svršiti i Rudica, ali tome nema pomoći: tako mora da bude!“ (Šimunović, 1998, 76)

3.4. Rezultati

U nastavku su sve dosad navedene tvrdnje reducirane te su ukratko protumačene one koje potvrdno ili negativno odgovaraju na postavljeno istraživačko pitanje. Ponovljeni su i oni citati iz pripovijetki koji su posebno značajni i mogu nam pomoći u tumačenju autorova stava o onome o čemu piše. Na kraju poglavlja bit će tablični prikaz koji će sažeti sve što je rečeno i zaključeno.

3.4.1. Opis likova i rodni identitet

Opisom likova dovodi se u pitanje tradicionalno poimanje muškosti i ženskosti. Muški likovi su tako katkad uspoređivani sa ženama. Salko je, primjerice, „nalik na prkosnu djevojku što draži svoga jarana“ (Šimunović, 1998, 79), dok Lino ima lice „bijelo i nježno kao u gospođice gradske“ (Šimunović, 1998, 205). Isto tako, kod ženskih se likova znaju javljati tradicionalno muške osobine. Martu su „često viđali zamišljenu“ (Šimunović, 1998, 84), što je znak inteligencije, a što je neočekivano naći kod žene. Petrica je bila snažna i neustrašiva, što je također neobično, čak i nepoželjno za ženu: „ne samo da bijaše lijepa nego i snažna, visoka te prkosila svakome i ne strepila pred momcima kao druge“ (Šimunović, 1998, 277). Šimunović takvim opisima likova možda želi dovesti u pitanje onu biološku osnovu na kojoj se zasniva patrijarhat, da je priroda žene i muškarce učinila različitima s razlogom, odnosno da je žene učinila inferiornijima od muškaraca. Ako se ono što se smatra prirodnim za ženu ili muškarca javlja i kod suprotnog spola, tada se takve patrijarhalne vrijednosti nemaju na čemu zasnivati.

S druge strane, nedostizanje onoga što društvo smatra prikladnim za muškarca ili ženu, u Šimunovićevim pripovijetkama može završiti tragično. To se dogodilo Salku i Srni. Salko posjeduje feminizirani izgled, Srna se želi ponašati kao dječak. Nestabilnost njihovog rodnog identiteta vodi ih u propast. Gledajući s te strane, mogli bismo zaključiti da autor ipak želi očuvati patrijarhalni poredak.

3.4.2. Odgoj i diskriminacija

Kritiku patrijarhalnog sustava možemo uočiti i u govoru o tome kako su se Namastirčanke udavale vrlo mlade. Čini se da pisac o tome piše s neodobranjem jer kaže da „su u drazi djeca rađala djecu“ (Šimunović, 1998, 32). Restriktivnost u odgoju male Srne i diskriminacija koju ona proživljava vrlo je naglašena, pisac želi jasno istaknuti da je taj odgoj uzrok njenoj tragičnoj sudbini, što također možemo shvatiti kao kritiku patrijarhalnih vrijednosti. Jasno su istaknute sve zabrane koje su bile dio Srnina života: ne smije pjevati, ne smije biti goloruka, ne smije izlaziti na sunce, ne smije jesti koliko hoće, ne smije trčati. Ta je čvrsta granica između muškosti i ženskosti naglašena kad udovica Klara kaže: „Tako je Bog dosudio nama ženskima (...) valja da trpimo zlo koje nam pošalje.“ (Šimunović, 1998, 56) Za žene je, prema tome, nesreća neizbježna. Pripovijetka je napisana tako da čitatelj suosjeća sa Srnom, poželi da je živjela u drugo vrijeme na drugom mjestu i da je mogla živjeti slobodno i poletno kako je htjela. Tada ne bi imala potrebu trčati ispod duge i tada ne bi morala umrijeti.

Rašičina grubost prema Salku također kod čitatelja izaziva tugu i suosjećanje sa Salkom. Time se pokazuje da muževnost kao snaga nije uvijek pozitivna. Rašica je primjer muškosti kakav se u njegovoj zajednici cijeni, ali njegova surovost i pribjegavanje nasilju u ophođenju s vlastitim sinom čine njegovu snagu negativnom, a ne poželjnom osobinom: „grmjelo je u kuli da su se i prozori tresli a kandžija u Rašičinoj ruci zviždala. I od toga dana ležao je i ležao Salko tu u hladu vrba, no svako bi se malo pridizao da pogleda na svoje selo i tad si mu mogao vidjeti na licu crvene i modre tragove kandžije.“ (Šimunović, 1998, 96-97)

3.4.3. Moć i dominacija

Nemoć žena u pripovijetkama je prikazana tragično. Boja, Katinka i Srna ne mogu izaći iz svoje podređenosti i jedini izlaz im je smrt. Za Rudicu isto tako nema izlaza. Ona ne umire, ali život joj ne donosi ništa dobro jer trpi dominaciju svoga muža: „tako završavaju čeznutljivi pogledi ispod dugih trepavica, a još kasnije bit će još gore“ (Šimunović, 1998, 76). Sava isto tako nema moć promijeniti svoje stanje, ona je ostavljena i sama, a za svoju nesreću krivi svoj spol: „A da nijesam bila žensko, pa sve što nemam ruku ne bih bila ovoliko isplakala, niti bi mi živjeti ovako omrznulo.“ (Šimunović, 1998, 57) Nemoć žena u ovim pripovijetkama čitamo kao vapaj za promjenom, kao znak da njihov život ne bi trebao biti takav.

S druge strane, u pripovijetki *Alkar* Marta je ta koja posjeduje moć. Ona odlučuje da želi poći za Rašicu, a ne za Salka. Žena ovdje ima moć, ali to završava tragično: da nije mogla

birati, bila bi u braku sa Salkom i ne bi došlo do njegovog ludila. Ipak, trebamo se zapitati kakav bi to bio brak i bi li to zaista bilo ono što je Salko želio.

Slično je i sa Zorkom. Ona je dominantna u društvu iako je mlada žena koja bi trebala biti poslušna svome zaručniku i svojoj majci. Njena dominacija također završava tragično, i to smrću njenog zaručnika. Želi li nam time autor reći da žene ne bi trebale imati moć?

U pripovijetki *Demo* nalazimo Petricu koja također ne strepi ni pred zaručnikom ni pred majkom. Međutim, njena dominacija ne završava tragično. Njen i Đemin odnos opisan je kao sretan i pun ljubavi, bez obzira na to što je ona netipična djevojka. To nam govori da ne možemo konkretno ustvrditi da je razlog Salkove i Dušanove nesreće moć koja je dana ženama, barem u pripovijetkama to nije konkretno navedeno, već možemo promišljati o nizu čimbenika koji su do tih tragedija doveli.

3.4.4. Emancipacija

Zorkina emancipacija leži u bavljenju „muškim“ stvarima. Nju ne opterećuje što društvo misli o njoj. Iako ljudi govore da nije za žene da idu u lov, da puše i piju kao muškarci, Zorka ne dozvoljava da je drugi određuju. Martina emancipacija je biranje supruga, što je u njenom kraju u to vrijeme bilo jako neobično. „Znali su da se od pamtivijeka u Cetini udaju cure samo po zapovijedi svojih roditelja pa da mnoge žene ne ljube svoje muževe.“ (Šimunović, 1998, 126) Marta se usudila reći da se srcu ne može zapovijedati i da je zavoljela Rašicu. Iako nije potpuno izašla iz patrijarhalnog obrasca jer je za muža izabrala Rašicu koji predstavlja ideal muškosti, dok je odbila Salka koji taj ideal ne dostiže, ipak se usudila govoriti o ljubavi, što je za ženu bilo neprimjereno. Martinu i Zorkinu emancipaciju možemo protumačiti kao Šimunovićev pokušaj da pokaže primjer kako se žene ne bi trebale bojati istupiti iz svojih uobičajenih rodnih uloga.

3.4.5. Odnos s bračnim partnerom/icom ili zaručnikom/icom

Odobranje patrijarhalnih vrijednosti vidimo u Martinu izboru muža. Iako ona kaže da je izabrala Rašicu jer se srcu ne može zapovijedati, može se iščitati da ga izabire jer je on muževniji od Salka. „Ona je željela da muža časti i da ga se boji, no Salko se bojao nje i nikada je nije smio prvi ni da zagrli (...) Ali je vjerovala da se pravi muž ima poigrati sa ženom, a ne ona s njime.“ (Šimunović, 1998, 97)

U *Demi* se također javlja veza ljubavi i dostizanja ideala muškosti. Demo mora dokazati svoju neustrašivost, on inače ne zaslužuje biti voljen. „Jedino je znao da se ne smije

vrnuti i da mora donijeti kovčežić: inače bi se zauvijek osramotio i Petrica ga ne bi više ljubila.“ (Šimunović, 1998, 280) Ipak, na kraju ove pripovijetke uočavamo Petričino kajanje što je poslala Đemu da po mrkloj noći prolazi kraj mjesta kojeg se boji, što nam govori da ga ona ipak voli bez obzira na sve.

3.4.6. Odnos sa zajednicom i društvena nejednakost

Rudičina patnja njenoj okolini je normalna. Ljudi koje pripovjedač sreće u krčmi opravdavaju njenog muža: „Svaki čovjek tuče ženu“, „Pije, gospodine, kao i mi kad ima šta, a on i kući nosi kad ima pa nagoni ženu i djecu da piju. Nije loš čovjek.“ (Šimunović, 1998, 71) A za Rudicu govore: „Neka leži, tako je Bog odredio ženama, a nije samo tvojoj.“ (Šimunović, 1998, 75) Društvena nejednakost temeljena na spolnoj pripadnosti ovdje je očita, ali kritiku takvih odnosa možemo iščitati iz pripovjedačevih reakcija na takve izjave ljudi u krčmi. Kada pričaju o tome kako je Pričalo istukao Rudicu, nalazimo ovo pripovjedačevo razmišljanje: „Mene nešto čudno steglo oko srca i najvolio bih bio povratiti se kući“ (Šimunović, 1998, 72). Prije no što je odlazio, razmišlja ovako: „Meni se smučilo i nijesam mogao da ostanem dulje kod njih.“ (Šimunović, 1998, 75) Pripovjedačevi osjećaji u ovoj pripovijetki jasna su osuda podređenosti žena u obitelji i društvu.

Martu zajednica najprije osuđuje jer je smatra krivom za Salkovo ludilo i nestanak. Međutim, kada im Marta smjelo govori da se srcu ne može zapovijedati i kada kaže da se ne bi udala za Rašicu da je znala kako će to utjecati na Salka, ljudi mijenjaju svoje mišljenje o njoj i kažu: „Dobro govori! Bolje bi bilo da su sve cure takve!“ (Šimunović, 1998, 125) Bili su začuđeni njenim govorom, ali ipak su joj se divili i shvaćali da je u pravu.

3.4.7. Tragičan kraj i kajanje

Tragična sudbina likova može se shvatiti na dva načina. Boja i Srna bile su drugačije od ostalih djevojaka, dok je Salko bio drugačiji od ostalih momaka. Bojina i Srnina smrt te Salkovo ludilo možda su posljedica njihove različitosti. Oni su morali nestati kako bi se očuvao patrijarhalni poredak. Gledajući iz tog kuta, autor ne kritizira rodnu nejednakost, već je želi očuvati. S druge strane, njihovo nestajanje može se tumačiti i kao odgovor na društvenu nejednakost. Srna, Boja i Katinka umiru jer za njih u ovom životu ne postoji mogućnost emancipacije. Salko ne dostiže ideal muškosti te je njegov jedini izlaz ludilo. Međutim, njihove tragične sudbine nisu bile uzaludne. Oni su svojim stradanjem utjecali na svoje bližnje i svoju okolinu. Srnini roditelji kaju se zbog prestrogog odgoja i shvaćaju da je

bilo pogrešno od njih što su sputavali njezin duh. „Pojmili su da sve duše nijesu iste, niti svaki život kao njihov; da ima nešto u ljudskim dušama izvan briga za novcem i hranjenjem te da to – nešto – može biti jače od straha smrti.“ (Šimunović, 1998, 63)

Boja je isto tako svojom smrću utjecala na oca. Dok je bila živa, tukao ju je, prozvaao je Muljikom, htio ju je udati da je se riješi, a kada je umrla, bio je nemiran, hodao oko mlina, dozivao Boju i molio je za oprost: „Bojo! mila moja, oprost! (...) Bojo, janje moje malo!“ (Šimunović, 1998, 43) Rašica je također bio grub prema Salku, ali kada je nestao, nije imao mira i neprestano ga je tražio. „Samo Rašice nije u Begluku bilo: on je tražio svoga Salka po zabitnim mjestima dalekih sela i nikakih utješnih riječi nije čuo.“ (Šimunović, 1998, 127)

KRITIKA RODNE NEJEDNAKOSTI	ODOBRAVANJE RODNE NEJEDNAKOSTI
Opisi nekih likova dovode u pitanje biološku podlogu patrijarhata.	Nejasnost Salkova i Srnina rodnog identiteta dovodi do stradanja.
Udavanje vrlo mladih djevojaka u <i>Muljiki</i> opisano je s neodobravanjem.	Moć koja je dana ženama (Marti i Zorki) dovodi do tragedije.
Diskriminacija koju Srna trpi izaziva žalost i suosjećanje kod čitatelja, kao i grubost Rašice prema Salku.	Marta izabire Rašicu jer je on pravi primjer muškosti, dok Salko tu muškost ne dostiže.
Bojina, Srnina, Savina i Katinkina nemoć da promijene svoje živote prikazana je tragično.	Boja, Srna i Katinka se ne mogu emancipirati, one moraju umrijeti da bi se očuvao patrijarhalni poredak.
U <i>Demi</i> je ljubav važnija od dostizanja ideala muškosti.	
Zorkina i Martina emancipacija pokazuju da žene mogu i trebaju biti više od poslušnih supruga i majki.	
Pripovijedač u <i>Rudici</i> osuđuje nepravdu koju Rudica trpi.	
Boja, Srna, Salko i Katinka svojim stradanjem utječu na svoju okolinu.	
Kajanje Bojina oca, Srninih roditelja i Petrice govori nam da oni žale što su svoje postupke	

Na temelju ovog kratkog tabličnog prikaza možemo vidjeti da je više argumenata koji nam govore da je Šimunović kritizirao rodnu nejednakost, a ne slavio patrijarhalni poredak. Stoga možemo potvrdno odgovoriti na postavljeno istraživačko pitanje i zaključiti da je Šimunović svojim pripovijetkama želio djelovati kao kritički pedagog i skrenuti pozornost na rodnu nejednakost.

Rod predstavlja jedan od opresivnih odnosa, a takvim se odnosima u kritičkoj pedagogiji posebno bavio Paulo Freire, zatim i njegovi nasljednici Henry Giroux i Peter McLaren. Freire (2002) u svojoj *Pedagogiji obespravljenih* kritizira postojeći koncept obrazovanja, naziva ga bankarskim konceptom, jer se radi samo o prenošenju znanja bez razvijanja kritičke svijesti. Kako bismo istinski razumjeli i mijenjali rodne odnose u društvu, u nastavi ih moramo kritički promatrati. Freire naglašava važnost dijaloga i postavljanja problema te takav, poželjan koncept obrazovanja naziva obrazovanjem za oslobođenje.

Šimunović djeluje kao kritički pedagog jer u svojim pripovijetkama kritički promatra rodnu nejednakost u društvu u kojem živi te otvara brojne probleme koji su aktualni i danas, kao što su neravnopravnost žena i muškaraca u društvu, razlike u odgoju djevojčica i dječaka, neprihvatanje zbog nestabilnosti rodnog identiteta itd. Šimunovićeve pripovijetke mogu biti izvrstan instrument obrazovanja za rodnu jednakost ako ih s tim ciljem pomno obrađujemo u nastavi hrvatskoga jezika.

Moramo napomenuti da su Šimunovićevi suvremenici i starija kritika znali „isticati njegovo navodno pretjerano veličanje patrijarhalnoga okruženja te odnosa u koje smješta svoje protagoniste, što je dodatno bilo pojačano pozitivističkim pozivanjem na autorove izjave u kojima je iskazivao vlastitu odbojnost te neslaganje kako s modernim tako i urbanim načinom života.“ (Durić, 2012, 260) Međutim, autorovo neslaganje s modernim načinom života ne znači da se nužno slagao s rodnim odnosima u društvu. Na temelju mnogih dosad spomenutih stvari možemo vidjeti da je ipak reagirao i želio skrenuti pažnju na neravnopravnost žena i muškaraca.

Iako je prijelaz 19. i 20. stoljeća bio značajan za žene i postizanje prava žena u svijetu, u Hrvatskoj se tom problematikom mnogo manje bavilo. Stoga možemo zaključiti da Šimunović svakako iznenađuje načinom na koji piše svoje pripovijetke, a bavi se temama koje nisu bile važne samo u njegovo vrijeme, nego su aktualne i danas.

3.5. Prijedlog nastavne jedinice

Budući da su neke Šimunovićeve pripovijetke dio nastavnog programa, a važno je učenicima skrenuti pažnju na rodnu problematiku kojom se bave, ovdje će biti izložen prijedlog nastavne jedinice koja će obrađivati Šimunovićevu *Muljiku*, temeljen na rezultatima i zaključcima ovog rada.

Muljika se obrađuje u trećem razredu srednje škole prema gimnazijskom programu. U nastavku ćemo dati neke osnovne smjernice kako obraditi ovu nastavnu jedinicu ako nam je jedan od ciljeva nastavne jedinice da učenici uoče rodnu problematiku u djelu i povežu je s problemima roda koje susreću u svakodnevnom životu. Najprije ćemo iznijeti probleme koji su za ovu nastavnu jedinicu iznijeti u čitanci *Književni vremeplov 3*. Predstavljena su dva ulomka. Prvi opisuje Muljiku i govori o odnosu njena oca prema njoj, dok drugi govori o njezinoj smrti i očevu kajanju. Ulomci su dobro odabrani i mogu se iskoristiti za obrađivanje rodne problematike. Za analizu prvog ulomka ponuđena su ova pitanja:

- Pratite kako pisac gradi Bojin lik: najprije je određuje dobno i naznačuje njezinu narav, zatim prikazuje fizički izgled, a na kraju objašnjava njezino podrijetlo.
- Potkrijepite navodima iz teksta tvrdnju da je Bojin lik građen na načelu kontrasta, tj. kao suprotnost Namastirčanima.
- Uočite u ulomku kako se prikazuje odnos roditelji – djeca. Usporedite ga s današnjim vremenom. (Dujmović-Markusi, Rosetti-Bazdan, 2010, 311)

Za analizu drugog ulomka ponuđena su ova pitanja:

- Kako Boja reagira na neželjenu udaju? Što vam takva reakcija govori o njezinu karakteru?
- U kakvom su odnosu pejisaž i Bojino unutrašnje stanje? Izdvojite opise pejisaža u kojima prepoznajete odraz Bojina raspoloženja: uočite kakav pejisaž prati Bojinu bolest, a do kakve promjene u pejisažu dolazi nakon njezine smrti. (Dujmović-Markusi, Rosetti-Bazdan, 2010, 312)

Nakon toga u čitanci slijedi tablica pomoću koje su učenicima objašnjena obilježja Šimunovićevih pripovijetki, a zatim slijede još neka pitanja koja pomažu u cjelovitom razumijevanju pripovijetke. Tako se savjetuje da se učenici prije čitanja pripovijetke prisjete Salka i njegove tragične sudbine u pripovijetki *Alkar*, a nakon čitanja učenici bi trebali odgovoriti na ova pitanja:

- Tko je, po vašem mišljenju, kriv za Bojinu tragičnu sudbinu?

- Smatrate li da je autorov odnos prema patrijarhalnom načinu života pozitivan ili negativan? (Dujmović-Markusi, Rosetti-Bazdan, 2010, 313)

Za motivaciju učenicima se može predstaviti različitost poimanja ljepote u različitim kulturama. Mogu se prikazati na prezentaciji ili donijeti na papiru slike ljudi iz različitih dijelova svijeta. Učenicima ćemo dati koju minutu da pogledaju slike. Nakon što su ih pažljivo pregledali, upitat ćemo ih jesu li im svi ljudi na slikama lijepi. Neki učenici će vjerojatno reći da jesu, dok će drugi možda izdvojiti neku osobu drugačije boje kože ili nekih drugih učenicima stranih karakteristika i reći da im nije lijepa. Zatim ćemo ih upitati misle li da je ta osoba lijepa drugim ljudima u svome kraju. Učenici će vjerojatno zaključiti da je. Time ćemo doći do zaključka kako poimanje ljepote nije univerzalno i kako *lijepo* ne znači isto nama i drugim ljudima, pa čak će i u razredu sigurno biti različite reakcije na iste slike koje će učenici promatrati. Drugi zaključak do kojeg ćemo doći bit će da nam je obično manje lijepo ono što je drugačije od nas, odnosno ono što nismo navikli vidjeti u svojoj okolini.

Nakon toga ćemo upitati učenike za mišljenje o tome na koji spol društvo stavlja veći pritisak kad se radi o ljepoti. Učenici će vrlo lako zaključiti da su to žene. Kratko ćemo razgovarati o tome što učenici misle zašto je to tako i kako bismo to možda mogli promijeniti. Zatim ćemo učenike uvesti u temu. Reći ćemo da djelo koje ćemo raditi govori o jednoj djevojci koju je okolina odbacila zbog njenog neobičnog izgleda.

Slijedi čitanje prvog ulomka u čitanci, gdje se opisuje Bojin izgled i odnos s ocem. Ulomak se može interpretirati prema pitanjima iz čitanke ili nekim drugim pitanjima koja nastavnik pripremi. Ovdje ćemo povezati djelo s motivacijom. Učenici će primijetiti da u ulomku piše kako je Boja nalik na majku koja je bila s mora, zato je izgledala drugačije od ostalih djevojaka te je bila neprihvaćena. Važno je skrenuti pažnju i na odnos oca prema Boji i komentirati ga s učenicima, kasnije ćemo ga usporediti s očevim osjećajima nakon što je Boja umrla.

Za analizu drugog ulomka dobro će nam poslužiti ova pitanja iz čitanke: *Kako Boja reagira na neželjenu udaju? Što vam takva reakcija govori o njezinu karakteru?* Tu treba najprije učenicima pročitati ili prepričati ulomak u kojem se govori kako je Boja reagirala kada ju je Ilija zaprosio. Također treba učenicima reći u koje je vrijeme pripovijetka napisana i objasniti im kako je tada bilo uobičajeno da se žene udaju za onog koga im roditelji odrede, bez obzira žele li to ili ne. Treba ih dovesti do zaključka da je žena tada bila vlasništvo svojih roditelja, a nakon udaje muža, te nije mogla samostalno donositi odluke o svome životu.

Nakon što su učenici to usvojili, neka odgovore kako Boja reagira na neželjenu udaju. Zaključit će da reagira smrću. Također će zaključiti da je to za nju bio jedini način otpora. Za nju ne postoji mogućnost emancipacije, ne nalazi način da pobijedi društvenu nejednakost, a jedina mogućnost bijega iz takvog društva je smrt. U raspravi o Bojinu karakteru učenici će možda zaključiti da je bilo hrabro i odvažno od nje što se uopće pokušala suprotstaviti udaji, jer sigurno je bila svjesna da se njene želje najvjerojatnije neće uvažiti. Također je bilo hrabro od nje suprotstavljati se ocu, ako uzmemo u obzir i to da je bio grub prema njoj.

Povezat ćemo prvi i drugi ulomak tako da ustanovimo da se u prvom vidi kako je Boja odbačena zbog svog neobičnog izgleda, dok u drugom trpi zbog svog spola. Život bi joj bio lakši da je bila žena, ali da se uklapala svojim izgledom, ili da je bila muškarac neobičnog izgleda. Metodom razgovora usmjeravat ćemo učenike da dođu do tog zaključka.

Također je važno prokomentirati odnos oca prema Boji. Neka učenici nađu u drugom ulomku u čitanci kako se Bojin otac osjećao nakon njene smrti. Učenici će zaključiti da je osjećao krivnju i da se kajao što ju je tukao i loše postupao s njom. Upitat ćemo učenike misle li da bi je otac svejedno prisilio na udaju da je znao kako će se sve završiti i neka obrazlože svoj odgovor.

Kao zadatak za samostalni rad učenicima možemo zadati neka napišu kratki sastavak o tome postoje li Muljike u današnje vrijeme. Neka pokušaju odgovoriti na pitanja postoji li u današnje vrijeme nešto što se smatra neprimjerenim za žene, a muškarcima je dopušteno, i trpe li žene danas zbog svog izgleda. Neka to povežu sa zaključkom iz motivacije da se od žena više očekuje da brinu o svom izgledu. Nakon što napišu kratki sastavak, nekoliko učenika možemo prozvati da pročitaju što su napisali.

Budući da nastavnim programom nije predviđeno da učenici pročitaju cijelu pripovijetku, nastavnik može izabrati učenika ili učenicu koji će za domaću zadaću pročitati cijelu pripovijetku i napraviti prezentaciju kojom će prikazati kolegicama i kolegama kakav je odnos autora prema patrijarhalnom načinu života te iznijeti citate iz djela kojima potkrepljuju svoja zapažanja. Možemo napraviti i svojevrsnu debatu, tako da zadužimo jednog učenika ili učenicu da pročita pripovijetku i zapiše citate koji potkrepljuju tvrdnju da je autor slavio patrijarhalne vrijednosti, a drugi učenik ili učenica tražit će citate u prilog tomu da autor kritizira patrijarhalni poredak. Na sljedećem satu svatko će iznositi svoje argumente, a učenici će glasati tko im je bio uvjerljiviji u dokazivanju svoje tvrdnje.

Ovdje je izneseno kako bi ova nastavna jedinica izgledala ukoliko želimo obraditi rodnu problematiku oslanjajući se na udžbenik. Međutim, uz pitanja koja su postavljena u

udžbeniku, navest ćemo još neka pitanja koja se mogu uključiti u ovu nastavnu jedinicu za detaljniju obradu rodne problematike:

- Kakav je odnos moći u pripovijetki *Muljika*? Tko upravlja Bojinim životom?
- Postoji li za Boju mogućnost emancipacije, odnosno oslobođenja od muške dominacije? Ima li ona mogućnost da preuzme kontrolu nad vlastitim životom? Obrazložite svoj odgovor.
- Zašto je otac grub prema Boji? Kako je njegova grubost povezana s njezinom rodnom ulogom? Pronađite odgovor u tekstu.
- Kako tumačite Bojinu smrt? Što autor želi poručiti tragičnim krajem ove pripovijetke? Obrazložite svoj odgovor.

Ova se pitanja mogu uključiti u raspravu tijekom nastavnog sata ili se može učenicima zadati da pismeno odgovore na njih nešto opširnije. Ne moraju se nužno uključiti sva pitanja da bi nastavni sat uspješno ukazao na problem roda u pripovijetki *Muljika*, može se pokrenuti rasprava na temelju samo jednog od pitanja te raspravu usmjeriti na današnje stanje i probleme roda koje učenici i učenice uočavaju u svom životu, u obitelji, školi ili negdje drugdje. Tako, primjerice, ako govorimo o Bojinom ocu i njegovoj grubosti u odgoju, možemo to povezati s današnjim odgojem. Neka učenice i učenici razmisle o tome postupaju li njihovi roditelji s njima i njihovom braćom i sestrama jednako ili postoje neke razlike u odgoju temeljene na spolu djeteta. Na taj se način možemo usredotočiti i na neko drugo pitanje te pomoći učenicama i učenicima da u vlastitom životu osvijeste problem roda i rodnih uloga.

4. Zaključak

Stvaranje građanskog društva i ukidanje klasnih barijera u 19. stoljeću nije automatski značilo i promjenu u društvenom statusu žena. One i dalje ostaju podređene svojim muževima i vezane za privatnu sferu, kuću i obitelj. Stanje se počinje mijenjati tek prijelazom 19. i 20. stoljeća kada počinju pokreti za ženska prava. Međutim, Hrvatska je zbog svog perifernog položaja unutar Austro-Ugarske zaostajala za Europom te takvih pokreta nije bilo. U Hrvatskoj se u to vrijeme povećavaju mogućnosti za obrazovanje žena, ali i dalje vladaju jaki tradicionalno-patrijarhalni odnosi.

Na prijelazu 19. i 20. stoljeća u zapadnom svijetu odvijao se prvi val feminizma. Žene su se borile za pravo glasa i pravo na jednako obrazovanje. Drugi val feminizma odvija se 60-

ih i 70-ih godina 20. stoljeća i karakterizira ga želja za promjenom rodnih odnosa moći putem kolektivne svijesti društva. Dok u drugom valu feminizma prevladava vjerovanje da je za sve žene svijeta odlučujuće to što su žene, a da su odlike kao što su boja kože, klasne razlike, seksualna orijentacija, starosna dob, tjelesna i duhovna sposobnost sekundarne, treći val feminizma preispituje različita iskustva žena uzimajući u obzir sve njihove osobitosti. Za feminističko obrazovanje karakteristično je kritičko promatranje patrijarhalne ideologije i osvještavanje granica koje nam društvo postavlja (a koje trebamo nadići) samo zato što pripadamo određenom spolu. Tako se, primjerice, često smatra da su žene lošije od muškaraca u matematici i prirodnim znanostima, ali testovi inteligencije ne pokazuju razlike, što ukazuje na socijalni uzrok. Svrha je, dakle, feminističkog obrazovanja ukazati da i žene i muškarci zapravo imaju veće mogućnosti od onih koje patrijarhalno društvo određuje.

U isto to vrijeme kada se žene diljem svijeta nastoje izboriti za svoja prava, u Hrvatskoj živi i radi Dinko Šimunović. Kao što je već rečeno, u Hrvatskoj nije bilo ženskih pokreta, no bilo je ljudi koji su svojim djelovanjem nastojali skrenuti pažnju na neravnopravnost žena i muškaraca u društvu. Među takvim ljudima bio je i Šimunović. On često u središte svojih pripovijetki stavlja ženske likove, govori o problemima s kojima se susreću zbog svoje spolne pripadnosti te skreće pažnju na njihovu tragičnu sudbinu.

U ovom je radu analizirano šest Šimunovićevih pripovijetki, a to su *Muljika*, *Duga*, *Alkar*, *Rudica*, *Ljubav* i *Đemo*. Pripovijetke su analizirane pomoću kritičko-pedagoških pojmova diskriminacije, moći, dominacije, emancipacije, društvene nejednakosti, spolnog i rodnog identiteta te pomoću motiva koji se javljaju više puta u pripovijetkama i upućuju na problematiziranje rodne nejednakosti. Neki od tih motiva su odgoj, odnos s bračnim partnerom/partnericom, odnos sa zajednicom, tragičan kraj. Analizom je zaključeno da je Šimunović zaista kritički promatrao patrijarhalni poredak te je svojim pripovijetkama želio skrenuti pozornost na rodnu nejednakost u društvu. To možemo vidjeti u opisima likova koji dovode u pitanje biološku podlogu patrijarhata, u suosjećanju koje kod čitatelja izaziva diskriminacija žena, u kajanju likova koji su nepravedno postupali prema drugima samo zbog njihove spolne pripadnosti itd. Na kraju je predstavljen prijedlog nastavne jedinice pripovijetke *Muljika*, koji je napisan na temelju dobivenih rezultata. Nastavna jedinica je predstavljena uz pomoć čitanke za treći razred gimnazije, no navedena su i neka pitanja i problemi koji su također pogodni za obradu rodne problematike, a nema ih u čitanci.

Iako u starijoj literaturi možemo pronaći tvrdnje da je Šimunović idealizirao tradicionalne patrijarhalne vrijednosti, u ovoj smo analizi uočili da to nije tako. Šimunović je u svojim djelima skretao pažnju na rodnu nejednakost i to je često činio pomalo šokirajući

čitatelja tragičnim posljedicama do kojih mogu dovesti neravnopravnost i diskriminacija. Šimunovićeve djela svakako su aktualna i danas jer se s problemom rodne nejednakosti susrećemo još uvijek, iako ne u istom obliku kao u Šimunovićevo vrijeme. Ta se djela obrađuju i u nastavi hrvatskog jezika, što je jako dobro, ne samo zbog njihove literarne vrijednosti, nego i zato što nam je time otvoren put da pomoću tih djela u nastavi dopremo do učenica i učenika, potaknemo ih na kritičko promatranje postojećih rodničkih odnosa i uvjerimo ih da ih u većini želja koje žele ostvariti (npr. baviti se određenim sportom, upisati određeni fakultet i sl.) ne ograničava njihov spol, nego društvo u kojem i dalje vlada rodna nejednakost.

5. Literatura

- Adamović, Mirjana (2006) Rodne značajke djelatnosti. U: *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Priredila: Jasenka Kodrnja. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 159-186.
- Bank, Barnara J. (2007) *Gender and education: an encyclopedia*. Westport: Praeger Publisher.
- Baranović, Branislava (2000) *Slika žene u udžbenicima književnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Baranović, Branislava; Doolan, Karin; Jugović, Ivana (2010) Jesu li čitanke književnosti za osnovnoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj rodno osjetljive? *Sociologija i prostor*, 48(2), 349-374.
- Beal, Carole R. (1994) *Boys and girls: the development of gender roles*. New York: McGraw Hill.
- Boban, Branka (2004) „Materinsko carstvo“ – zalaganje Stjepana Radića za žensko pravo glasa i ravnopravan položaj u društvu. U: *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest*. Uredila: Andrea Feldman. Zagreb: Institut Ženska infoteka, str. 191-210.
- Brešić, Vinko (1997) *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb: AGM
- Brešić, Vinko (2015) *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Zagreb: Alfa
- Čolak, Tode (1966) *Čovjek i umjetnik Dinko Šimunović*. Rijeka: Matica hrvatska – pododbor u Rijeci.
- Detoni Dujmić, Dunja (1991) *Dinko Šimunović*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- Detoni Dujmić, Dunja (1998) Predgovor. U: Šimunović, D. *Mrkodol i druge pripovijesti*. Vinkovci: Riječ.

- Dujmović-Markusi, Dragica, Rossetti-Bazdan, Sandra (2010) *Književni vremeplov 3: čitanka iz hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil.
- Durić, Dejan (2012) Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića. *Croatica et Slavica Iadertina*, 8(8), 259-276.
- Freire, Paolo (2002) *Pedagogija obespravljenih*. Zagreb: Održivi razvoj zajednice – Odraž.
- hooks, bell (2004) *Feminizam je za sve: strastvena politika*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Iveljić, Iskra (2007) *Očevi i sinovi – privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*. Zagreb: Leykam international.
- Jagić, Suzana (2008) „Jer kad žene budu prave...“ Uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banske Hrvatske na prijelazu u XX. Stoljeće. *Povijest u nastavi*, 6(1), 77-100.
- Janušić, Juliette (2008) Analiza srednjoškolskih udžbenika za hrvatski jezik i književnost: primjer rodnog čitanja. *Metodički ogledi*, 15(1), 61-80.
- Jelavić, Željka (2007) Feminističko obrazovanje: moć promjene? U: Čakardić, Ankica et al. (ur.) *Nužnost feminističke teorije i prakse: kategorički feminizam*. Zagreb: Centar za ženske studije, 158-166.
- Kodrnja, Jasenka (2006) Djevojka i Duga – prostorno-vremenske koordinate. U: *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Priredila: Jasenka Kodrnja. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Merkler, Dunja (1996) *Hrvatski pripovjedači u doba moderne*. Zagreb: SysPrint.
- Milojević, Ivana (2011) Tri talasa feminizma, istorijski i društveni kontekst. U: Milojević, Ivana; Markov, Slobodanka (ur.) *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediteran Publishing, 27-37.
- Munjiza, Emerik (2012) *Napredak o odgoju djevojčica u obveznom hrvatskom školstvu druge polovine XIX. stoljeća*. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*. 153(2), 279-292.
- Nemeč, Krešimir (2001) *Hrvatski pripovjedači*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Ograjšek Gorenjak, Ida (2004) „On uči, ona pogađa, on se sjeća, ona prorokuje“ – pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća. U: *Žene u Hrvatskoj: ženska i kulturna povijest*. Uredila: Andrea Feldman. Zagreb: Institut Ženska infoteka, str. 157-179.

- *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije* (2007) Zagreb: Centar za ženske studije.
- Polić, Milan (2003) Filozofija odgoja i feminizam. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 10(1), 61-66.
- Popović, Dragana (2011) Rod i obrazovanje. U: Milojević, Ivana; Markov, Slobodanka (ur.) *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediteran Publishing, 309-319.
- Popović, Mirjana (2011) Feminizam, rod i konstituisanje rodnog identiteta. *Sociološka luča*, 5(2), 29-39.
- Sielert, Uwe (2005) *Uvod u seksualnu pedagogiju*. Zagreb: Educa.
- Solar, Milivoj (2012) *Teorija književnosti; Rječnik književnoga nazivlja*. Beograd: Službeni glasnik.
- Spajić-Vrkaš, Vedrana; Kukoč, Mislav; Bašić, Slavica (2001) *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju – Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- Šimunović, Dinko (1998) *Mrkodol i druge pripovijesti*. Priredila: Dunja Detoni-Dujmić. Vinkovci: Riječ.
- Tudor, Ruth (2005) *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa
- Woolf, Virginia (2003) *Vlastita soba*. Zagreb: Centar za ženske studije
- Zaharijević, Adriana (2007) Kratka historija sporova: šta je feminizam? U: Čakardić, Ankica et al. (ur.) *Nužnost feminističke teorije i prakse: kategorički feminizam*. Zagreb: Centar za ženske studije, 111-129.
- Zaninović, Vice (1965) Predgovor. U: *PSHK 70: Dinko Šimunović*. Priredio: Vice Zaninović. Zagreb: Matica hrvatska, Zora.
- Žmegač, Viktor (1998) Folklorni impresionizam – Duga Dinka Šimunovića. U: *Hrvatska novela: interpretacije*. Priredili: Ivo Frangeš, Viktor Žmegač. Zagreb: Školska knjiga.

6. Životopis

Elizabeta Kovačić rođena je 2. veljače 1993. u Virovitici. U rodnom gradu završila je osnovnu školu te upisala Tehničku školu Virovitica, smjer medicinska sestra/tehničar. Maturirala je 2011. godine i upisala dvopredmetni preddiplomski studij Kroatistike i Pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Preddiplomski studij završila je 2014. godine te je upisala dvopredmetni diplomski studij Kroatistike, nastavnički smjer, i studij Pedagogije.